

Dokument nr. 7.

(1965—66)

Forsvarets ombudsmannsnemnds innberetning til Stortinget om virksomheten i tiden 1. januar—31. desember 1965.

Register.

	Side
<i>I. Innledning</i>	2
<i>II. Saker som er behandlet</i>	3
Menige mannskaper:	4
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	4
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	5
Opptjening, godskriving etc.	7
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	7
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	9
Forlegningsforhold	10
Kosthold	10
Tjenesteforhold	11
Permisjoner	12
Velferd	14
Kantiner	14
Disiplinær- og straffesaker	15
Forholdet mellom befal og menige	16
Tillitsmannsordningen	16
Økonomiske forhold	19
Sykesaker	22
Sosiale saker	23
Forsvarets skolevirksomhet	23
Vervet personell	23
Befalssaker	23
Sivilt personell i Forsvaret	25
<i>III. Ombudsmannsnemndas befaringer</i>	27

Innledning.

Ombudsmannsnemnda har i 1965 bestått av:

Ombudsmann	Edgar Andreassen, Oslo, formann.
Sekretær	Rolf Hansen, Oslo
Bonde	Erland Asdahl, Årnes.
Sekretær	Kåre Hansen, Tromsø.
Kontorsjef	Cato Kvaal, Ås.
PR-sjef	Ketil Jamte Einrem, Bergen.
Redaktør	Thorbjørn Wale, Steinkjer.

Nemnda har i 1965 holdt følgende møter:

- 11.—12. februar.
- 28.—29. april.
- 11.—12. november.

Av de saker som er behandlet kan nevnes:

- Militært forsørgertillegg under sykdom.
- Kantinevirksomheten.
- Verveide mannskaper som medlemmer av tillitsmannsutvalgene.
- Kostøret.
- Adgang til trekk i utskrevne menige og korporalers innkommanderingstillegg.
- Tillegg for menige under reiser.
- Permisjoner.
- Overføring av vernepliktige til Heimevernet.
- Tillitsmennesenes medvirkning i innsamlingsaksjoner.
- Uniformer, personlig utstyr.
- Vernepliktige mannskapers økonomiske forhold.

Sakene er som vanlig omtalt under de respektive avsnitt i beretningen.

Nemnda har i 1965 foretatt følgende befaringer:

- 23.—26. mars: Avdelinger i Kristiansand-distriktet.
- 31. mai—1. juni: Fartøyer beliggende i Haakonvern, Bømoen og Tvildemoen.
- 12.—14. oktober: Avdelinger i Østfold.
- 6.—9. desember: Avdelinger i Stavanger-distriktet.

Fortegnelse over de avdelinger som er besøkt og en nærmere omtale av besøkene er gitt under beretningens avsnitt «Nemndas befaringer».

Protokoll fra Nemndas befaringer og møter følger som vanlig beretningen som uttrykt bilag.

Nemndas virksomhet er stort sett lagt opp som tidligere, i henhold til den instruks som ble vedtatt av Stortinget i forbindelse med opprettelsen av institusjonen i 1952.

Instruksen er lite detaljert. Dette skyldes at både Stortinget og Forsvarsdepartementet var enige om at det med et helt nytt organ som dette var nødvendig å samle noe erfaring først, og så senere ta instruksen opp til ny vurdering. I Militærkomitéens innstilling til beretningen for 1958, Innst. S. nr. 102 for 1959, ble Stortingets Presidentskap anmodet om å ta skritt til å få revidert Ombudsmannsnemndas instruks, særlig gjaldt dette spørsmålet om Ombudsmannens behandling av befalssaker.

I Dokument nr. 3 for 1959—60 var inntatt Ombudsmannsnemndas instruks og de uttalelser som var innhentet. Stortingets behandling av Dokument nr. 3 ble imidlertid utsatt (Innst. S. nr. 244 for 1959—60) for å kunne sees i relasjon til avgjørelsen av forslaget om Lov om Stortingets ombudsmann for forvaltningen, Ot. prp. nr. 30 for 1959—60. I forbindelse med behandlingen av Ot. prp. nr. 30 ble spørsmålet om en sammenslåing av de to institusjoner drøftet. Dette spørsmål ble imidlertid utsatt, idet man først ville vinne noen erfaring når det gjaldt Stortingets ombudsmann for forvaltningens virksomhet. I den forbindelse ble Ombudsmannsnemnda ved funksjonstidens utløp 30. juni 1964 valgt for 1½ år for at funksjonstiden skulle falle sammen med sivilombudsmannens. Høsten 1965 valgte Stortinget Ombudsmannsnemnda for en ny fire års periode. Nemnda går derfor ut fra at det nå blir aktuelt å ta Ombudsmannsnemndas instruks opp til ny vurdering igjen.

Et av de spørsmål det i den forbindelse er nødvendig å ta standpunkt til er Ombudsmannens virksomhet ved en eventuell mobilisering. Spørsmålet har vært aktuelt i år i forbindelse med Beredskapsrådet for arbeidskraftspørsmåls revidering av fritagelses- og utsettelsesregler for militært personell. I påvente av at det blir tatt standpunkt til spørsmålet om virksomheten under mobilisering, har en foreslått at Ombudsmannen fritas for fremmøte ved mobilisering, mens behovet for ytterligere tjenestemenn i mobiliseringstilfelle dekkes gjennom utsettelse med fremmøte.

Det danske Forsvarsministerium har nedsett et utvalg til «undersøkelse av befalingsmannsutdanning og de med arbeidsklimaet i Forsvaret forbundne problemer». Et underutvalg skal bl. a. se nærmere på «de gjeldende bestemmelser om talsmænd og klageadgangen». I den forbindelse har utvalget vært interessert i den norske tillitsmanns- og ombudsmannsordning. Ombudsmannen har vært i København og orientert utvalget om vår tillitsmanns- og ombudsmannsordning.

Nemnda har i beretningens forskjellige avsnitt pekt på en rekke områder som først og fremst angår de menige mannskaper, og hvor forholdene enten er dårligere enn de har vært før eller hvor utviklingen ikke har vært slik man kunne vente. Nemnda er klar over at dette er en følge av den strengere prioritering som den økonomiske situasjon etter hvert har gjort nødvendig innenfor Forsvaret.

Nemnda tenker i denne forbindelse først og fremst på de forskjellige former for tillegg

og godtgjøringer som mannskapene har krav på, som innkommanderingstillegg, forsørger-tillegg, hustru- og barnetillegg, kostgodtgjørelse under permisjon, godtgjørelse til forskjellige grupper skoleelever, gratis permisjonsreiser, midler til velferdsarbeidet, kantinerpriser o. l.

Andre forhold som det kan være grunn til å henlede oppmerksomheten på er bl. a. mulighetene for overføring til Heimevernet av velferdsgrunner, forhåndstilsagn om opptak på skoler etter militærtjeneste, større tilgang på uniformer og utstyr særlig for Hærens mannskaper, bygging av velferds- og fritidsbygg og gymnastikksaler og langpermisjon for mannskaper som har 15 måneders tjeneste eller gjør tjeneste langt fra hjemmet.

Nemnda viser for så vidt til det som er sagt om disse spørsmål i de enkelte avsnitt.

Det har imidlertid også, sett fra mannskapenes side, foregått en gledelig utvikling f. eks. når det gjelder forlegninger, sivilundervisning og andre former for utdanning som gir sivil kompetanse, forholdet mellom befal og menige, utnyttelsen av tjenestetiden, forståelsen for mannskapenes problemer og de muligheter mannskapene i dag har til å drøfte disse i tillitsmannsutvalgene. Det er allikevel Nemndas oppfatning at det vil ha mye å si for mannskapenes innstilling til Forsvaret at de forskjellige spørsmål Nemnda har pekt på i denne beretning blir viet bred oppmerksomhet. Etter Nemndas erfaringer er det ikke tvil om at en bedring av de nevnte forhold vil være et viktig ledd i arbeidet med å effektivisere virksomheten i Forsvaret.

Saker som er behandlet.

Ombudsmannen har i 1965 behandlet 326 nye saker, 1 sak fra 1962 og 24 saker fra 1964. Av disse er 34 saker ikke ferdig behandlet i 1965. Det er således sluttbehandlet 317 saker.

Det er videre som tidligere år gitt råd og veiledning og foretatt foreløpige undersøkelser i forbindelse med mange personlige og telefoniske henvendelser til Ombudsmannens kontor.

Behandlingen av sakene har skjedd i et meget godt samarbeid med militære myndigheter på alle plan. Saksbehandlingen har stort sett gått raskt. Behandlingen av enkelte befalssaker har dog tatt forholdsvis lang tid, noe Ombudsmannen har gjort oppmerksom på.

I den tid Ombudsmannsinstitusjonen har vært i virksomhet er det innkommet i alt:

1. juli 1952—31. desember

1953	227	saker
1954	321	»
1955	394	»
1956	429	»
1957	383	»
1958	274	»
1959	321	»
1960	331	»
1961	346	»
1962	348	»
1963	367	»
1964	300	»
1965	326	»

De nye sakene som er behandlet i 1965 er tatt opp av:

Enkelte soldater	187
Grupper av soldater, tillitsmenn, avdelinger, eller velferdsoffiserer på vegne av mannskapene	28
Vervede	5
Befal	53
Sivilt personell	18
Ombudsmannen	31
Staber, militære avdelinger eller andre institusjoner	4
	<u>326</u>
Sakenes fordeling på forsvarsgrenene er følgende:	
FD, FNbn og diverse høyere staber	42
Hæren:	
Distriktskommando Østlandet	76
Distriktskommando Sørlandet	11
Distriktskommando Vestlandet	2
Distriktskommando Trøndelag	20
Distriktskommando Nord-Norge	48
	<u>157</u>
Heimevernet	7
Sjøforsvaret:	
Sjøforsvarskommando Østlandet	8
Sjøforsvarskommando Sørlandet	5
Sjøforsvarskommando Vestlandet	6
Sjøforsvarskommando Trøndelag	4
Sjøforsvarskommando Nord-Norge ...	7
Fartøyer	5
	<u>35</u>
Luftforsvaret:	
Luftkommando Sør-Norge	52
Luftkommando Nord-Norge	33
	<u>85</u>
	<u>326</u>

Dette svarer stort sett til fordelingen i fjor. Fordelingen synes naturlig hensett til avdelingenes og mannskapenes fordeling på de respektive kommandoer, og gir ikke grunnlag for spesielle kommentarer.

Nye saker behandlet i 1955 fordeler seg som anført nedenfor på de enkelte saksområder. For sammenligningens skyld er tatt med den samme fordeling i 1963 og 1964.

Menige mannskaper.

	1963	1964	1965
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	7	9	7
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	64	51	57
Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde, tjenesteløstelser	11	20	6

	1963	1964	1965
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	27	25	45
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	4	4	8
Forlegningsforhold	10	0	6
Kosthold	2	0	3
Tjenesteforhold	24	16	11
Permisjoner	12	15	18
Velferd	4	3	4
Kantiner	6	4	4
Disiplinær- og straffesaker ...	25	30	20
Forholdet mellom befal og menige	7	4	2
Tillitsmannsutvalg	29	6	5
Økonomiske forhold	21	17	21
Sykesaker, tannpleie, ulykker	26	26	18
Sosiale saker	7	2	6
Forsvarets skolevirksomhet ...	10	6	6
Diverse	7	1	0
Vervede		6	5

Befal og sivilt personell.

Utnevnelse, fast ansettelse, konstituasjon etc.	3	2	5
Engasjement, åremål etc.	1	4	6
Beordring, frabeordring, forflytning, pliktjeneste, avansment, ansiennitet	11	12	13
Aldersgrense, avskjed, oppsigelse	7	7	8
Tjenesteforhold	11	10	11
Permisjon, ferie	1	0	0
Sykesaker, legetjeneste	3	2	0
Disiplinær- og straffesaker ...	0	5	2
Underbringelse	0	0	1
Familieboliger	4	1	5
Lønn	13	5	6
Godtgjøringer	7	3	7
Pensjon	1	2	7
Diverse	2	2	3

Fordelingen på de enkelte saksgrupper svarer stort sett til tidligere års fordeling. Det er imidlertid en stor økning i antall saker i gruppen «Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering». Det er saker angående overføring til annet tjenestested det har vært langt flere av enn tidligere.

Verneplikt, utskrivning, rulleføring.

Det er behandlet 7 saker samt 2 saker fra 1964. De fleste av disse saker gjelder enkeltpersoner, og er ikke av en slik art at det er grunn til å omtale dem i beretningen. To saker gjelder overføring til vernepliktig sivilarbeid, fire overføring til spesielt tjenestested. En gjaldt krav om erstatning for for-

sinket innkalling. To av sakene ble løst overensstemmende med søkerens ønske.

Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse.

Det er behandlet 57 saker samt en fra 1964 innen denne gruppe. Nitten saker gjaldt utsettelse med førstegangstjeneste, av disse ble det i 9 saker gitt utsettelse.

Studier eller andre former for utdanning var begrunnelsen i de fleste søknadene. Ombudsmannen har hvert år et forholdsvis stort antall saker av denne art. En må regne med at bare en liten del av det totale antall søknader blir tatt opp med Ombudsmannen. Det må derfor være grunn til å anta at behandlingen av slike saker representerer en administrativ belastning for de rulleførende avdelinger.

Etter Ombudsmannens erfaringer strekker de rulleførende avdelinger seg vanligvis meget langt når det gjelder å imøtekomme slike søknader, særlig når det gjelder opptak ved lukkede studier og skoler. Stadig flere skoler har innført en eller annen form for opptaksbegrensning. Dette fører til en økning i antall søknader om utsettelse, samtidig som det synes som om det for avdelingene blir vanskeligere å innvilge slike søknader.

Variasjonen i søkermassen til de forskjellige skoler fører til at opptakskravene er noe forskjellige fra år til år, men foreløpig synes det å bli stadig vanskeligere å bli opptatt på de fleste videregående læreanstalter.

Dette fører til meget kjedelige konsekvenser for de vernepliktige som ikke får utsettelse for å gjennomgå den skole de er opptatt ved. De må søke på ny når de er ferdig med sin militærtjeneste med risiko for at de ikke kan hevde seg i konkurransen.

Disse vanskeligheter kan etter Ombudsmannens mening løses ved at vernepliktige som er opptatt ved et studium eller læreanstalt hvor tilgangen er begrenset, og som av militære hensyn ikke kan gis utsettelse med sin verneplikt, får «overført» sitt opptaksløfte til det første skoleår etter endt førstegangstjeneste. Det forutsettes da at de kan begynne ved vedkommende læreanstalt uten ny konkurranse om opptak. En slik ordning vil føre til at ingen ungdom som i samfunnets interesse må avtjene sin verneplikt derved blir avskåret utdanningsmuligheter de ellers ville ha hatt. En slik ordning vil også utvilsomt innebære en lettelse for den militære personelladministrasjonen.

Ombudsmannen har henstillet til Forsvarsdepartementet å ta dette spørsmål opp med Kirke- og undervisningsdepartementet.

22 saker gjaldt søknad om utsettelse med resttjeneste. Elleve søknader er innvilget.

De fleste av disse saker gjaldt personell som var innkalt til tjeneste på et tidspunkt som gjorde at de var ferdig med sin militærtjeneste noen uker etter at de videregående skoler begynte sitt skoleår. For mange av dem gjaldt det opptak ved lukkede studier hvor de ikke hadde noen garanti for at de kunne bli tatt opp senere. De aller fleste søknader på dette grunnlag blir innvilget. Det synes imidlertid som det innen enkelte kommandoer er så lite personell at også slike søknader skaper vanskeligheter.

En søknad om utsettelse med resttjeneste var avslått på grunn av personellsituasjonen. Det var imidlertid ved avslaget også lagt vekt på at soldaten, som tilhørte årsklassen 1963, ved en eventuell utsettelse måtte bli å overføre til Heimevernet og dermed unngå å bli innkalt til vedkommende forsvarsgren for avtjening av resttjeneste.

Ombudsmannen som i og for seg intet hadde å bemerke til at søknaden ble avslått på grunn av personellsituasjonen, fant imidlertid grunn til å ta saken opp med overkommandoen fordi den avgjørende myndighet hadde lagt vekt på forannevnte forhold. Ombudsmannen pekte på at Stortingets vedtak om at mannskaper som på grunn av utsettelse ble stående igjen med en viss resttjeneste skulle overføres til Heimevernet ikke kunne brukes som argument for å hindre at nettopp dette personell fikk utsettelse med sin resttjeneste. Vedkommende overkommando var enig i Ombudsmannens syn og meddelte dette til den myndighet som hadde behandlet og avgjort saken.

Søknader fra arbeidsdyktige mannskaper om utsettelse med resttjeneste skaper spesielle vanskeligheter. Etter gjeldende bestemmelser skal arbeidsdyktige mannskaper som gis utsettelse med resttjeneste foreløpig ikke innkalles til avtjening av denne tjeneste uten vedkommende overkommandos samtykke. Man kan ikke se bort fra at endel mannskaper spekulerer i dette. De militære myndigheter på sin side er klar over forholdet. Dette kan i en viss utstrekning muligens føre til at søknader fra dette personell kan bli vurdert noe strengere enn søknader fra det øvrige personell. Ombudsmannen har imidlertid intet å bemerke til den skjønsmessige vurdering som er foretatt i de saker Ombudsmannen har hatt til behandling.

I en sak ble spørsmålet om vervede mannskapers repetisjonsøvelser reist. I de vervingskontrakter som brukes i dag heter det om dette spørsmål:

«5. Når det er påkrevet på grunn av mobiliseringsbehovene kan den vervede pålegges inntil halvparten så mange repetisjonsøvinger

som utskrevne menige med hver øving av samme lengde som for dette personell. Vervede kan dessuten pålegges tjeneste som nevnt i vernepliktsloven § 9, pkt. 2. Vervede som eventuelt påregnes pålagt repetisjonsøvinger, løses fra kontraktsforholdet tilsvarende tidligere, men bonus utbetales uavkortet ved vervingstidens opphør. Eventuelle repetisjonsøvinger skal være uttjent senest det år vedkommende fyller 34 år.

B. Økonomiske forhold.

22. Under innkalling til eventuelle repetisjonsøvinger oppebærer den vervede samme vilkår som i vervingstiden, opptjent alders tillegg innbefattet. Bonus utbetales ikke ved denne tjeneste. Jfr. det som er anført foran under pkt. 5 første avsnitt.»

Vedkommende vervede som reiste saken hadde uttjent hele vervingstiden på 3 år i tidsrommet 1961—64 og ble innkalt til og tjenestegjorde ved repetisjonsøvelse i tiden 10. september—23. september 1965 med avlønning som menig soldat. Han var etter bestemmelsene i kontrakten i tvil om han kunne innkalles til repetisjonsøvelse i det hele tatt, og mente at han i alle fall hadde krav på betaling som i vervingstiden. Etter bestemmelsenes ordlyd synes ikke hans oppfatning å være urimelig.

Ombudsmannen tok saken opp både med vedkommende overkommando og Forsvarsdepartementet som begge hevdet at bestemmelsene i kontrakten bare var ment å gjelde innkalling til repetisjonsøvelse i umiddelbar tilknytning til vervingstiden.

Denne forståelse fører imidlertid til en urimelig skjevhet i belastningen når det gjelder de vervedes repetisjonsøvelser. De som får slike øvelser etter kontraktens ordlyd får for det første tilsvarende avkorting i vervingstiden og samme betaling som de vervede, mens de øvrige får repetisjonsøvelsen i tillegg til full vervingstid og bare betaling som for menige mannskaper bestemt.

Ombudsmannen kjenner imidlertid ikke til i hvilken utstrekning de vervede innkalles til repetisjonsøvelser etter at de er ferdig med sin vervingstid, og har således ingen oversikt over hvor stort dette problem er.

Ombudsmannen har gjort Forsvarsdepartementet oppmerksom på at bestemmelsene er uklare.

Tretten saker gjelder utsettelse med repetisjonsøvelser, 4 av disse er innvilget.

Repetisjonsøvelsene skaper problemer for mange, et spørsmål Nemnda har omtalt i tidligere beretninger. Gjentatte søknader om utsettelse skaper imidlertid også store vanskeligheter for de militære myndigheter. Ombudsmannen har hatt til behandling flere saker som viser det, og skal i det følgende redegjøre for en av dem.

Vedkommende mannskap drev alene en minkfarm med 650 dyr. I distriktet var det ingen mulighet for å få leiet folk hverken til jordbruksarbeid eller til stell av mink, som for øvrig er et fagarbeid som ikke kan overlates til hvem som helst. Særlig er dette vanskelig før og under pelsingen. Mannskapet var ferdig med sin førstegangstjeneste i 1959. Han ble innkalt til repetisjonsøvelse første gang i 1962. På grunn av arbeidet med minkfarmen søkte han og fikk utsettelse, men ble samtidig gjort oppmerksom på at han ville bli innkalt på ny i 1963 ved et annet regiment. Da forholdene i 1963 var like vanskelige, søkte han utsettelse igjen. Regimentet fant på ny å måtte innvilge utsettelse, men det ble gjort oppmerksom på at han ville bli innkalt i februar—april 1964 og at utsettelse da ikke ville bli innvilget.

Etter innkallingen i 1964 søkte han på ny utsettelse. Regimentet fant ikke å kunne innvilge enda en utsettelse. Forsvarsdistriktet som deretter fikk søknaden fant imidlertid på grunn av omstendighetene å måtte innvilge søknaden.

Han ble så innkalt til repetisjonsøvelse for fjerde gang i tiden 15. oktober—4. november 1965. Da hans situasjon ikke var endret, søkte han igjen om utsettelse. Regimentet avsto søknaden. Forsvarsdistriktet fant heller ikke å kunne innvilge søknaden og uttalte at selv om en var kjent med at hans arbeidsforhold var vanskelige, kunne man på den annen side ikke forsvare å gi en soldat slike fordeler fremfor andre med hensyn til tjenesteplikten, idet han hadde hatt utsettelse 3 ganger før. Distriktskommandoen som deretter fikk saken til behandling, fant heller ikke å kunne innvilge søknaden, idet en ikke uten videre kunne fritta enkelte for repetisjonsøvelser mens andre ble innkalt til alle de øvelser tjenesteplikten medfører. Soldaten ba deretter om å få saken forelagt for Ombudsmannen.

Ombudsmannen tok saken opp med Hærens overkommando og pekte på at det her intet var å bemerke til myndighetenes behandling av saken. Myndighetene hadde tvert imot strukket seg så langt som overhode mulig etter gjeldende bestemmelser. På den annen side var hverken Forsvaret eller samfunnet tjent med at mannskapet risikerte økonomisk ruin på grunn av innkallingen. De stadige utsettelse var ingen løsning på dette problem, og Ombudsmannen reiste spørsmålet om det ikke også i slike tilfelle ville være en løsning om mannskapet kunne overføres til Heimevernet. HOK fant etter å ha vurdert saken i samråd med Forsvarsdepartementet, på ny å måtte innvilge søknaden om utsettelse.

Det ble samtidig gjort oppmerksom på at han ville bli innkalt til øvelse den 11. mars 1966 og at han da ikke ville bli innvilget utsettelse på det samme grunnlag. Det er senere opplyst at denne øvelse er utsatt til høsten 1966.

Det synes å være nokså eiendommelig at ikke soldaten i løpet av denne tiden kunne finne frem til en løsning slik at han i alle fall kunne få avviklet en repetisjonsøvelse, men så vanskelig har tydeligvis situasjonen vært at dette ikke har vært mulig. De stadige utsettelser synes imidlertid i en slik situasjon ikke å være en tilfredsstillende løsning hverken for soldaten eller for Forsvaret.

De øvrige saker i denne gruppe er ikke av en slik art at de gir grunn til omtale i beretningen.

Opptjening, godskriving etc.

I beretningen for 1964 ble utførlig omtalt de klager Ombudsmannen hadde fått fra personell som under førstegangstjenesten var blitt uttatt til korporaler og som følge av dette fikk 10 dagers lengre repetisjonsøvelser. Ombudsmannen viser for så vidt angår til fjorårets beretning s. 5.

Ombudsmannen har hatt liknende henvedelser i år, men har bare kunnet peke på det som Hærens overkommando med tilslutning av Forsvarsdepartementet tidligere har uttalt om dette spørsmål. Det er i årets klager pekt på at denne ekstrabelastning, som er følelig både for den enkelte og for hans arbeidsgiver, bør kompenseres enten ved at korporalene slipper med en øvelse mindre enn de menige mannskaper, eller at de får høyere innkommanderingstillegg.

En reduksjon av antall repetisjonsøvelser for korporalene vil etter Ombudsmannens oppfatning vanskelig kunne gjennomføres. Dette vil skape store administrative problemer og ville nødvendiggjøre en forholdsvis omfattende og kostbar utdanning av korporaler og spesialister til erstatning for de som eventuelt ble fritatt. Når det gjelder den økonomiske godtgjørelse er det i dag et misforhold mellom menige og korporalers innkommanderingstillegg. Korporaler har i dag som for 20 år siden kr. 1 mer pr. dag enn de menige, mens selve innkommanderingstillegget i løpet av denne perioden er firedoblet. Dette er et spørsmål Nemnda kommer nærmere tilbake til under avsnittet «Økonomiske forhold».

Korporaler og spesialister mener seg som foran nevnt urimelig behandlet ved å bli pålagt denne ekstratjeneste. Dette personell bør orienteres om sine rettigheter og plikter allerede ved uttaket.

I beretningen i fjor pekte Nemnda på at

bestemmelsene om den lokale tjenestetid for endel HV-mannskaper kan synes å være uklare. Dette gjelder mannskaper som overføres til HV etter 3 måneders rekruttskole, mannskaper som avtjener resttjeneste i Heimevernet og eldre mannskaper som overføres til Heimevernet etter å ha gjennomført førstegangstjeneste og repetisjonsøvelser i de andre forsvarsgrenene.

Etter det som er opplyst til Ombudsmannen arbeider departementet fortsatt med dette spørsmål.

Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering.

Det er i denne gruppe behandlet 45 saker. I 22 saker er søknadene om overføring blitt innvilget.

I denne gruppe er det behandlet mange saker hvor soldatene har hatt meget tungtveiende velferdsgrunner for å få tjenestgjøre i nærheten av hjemmet.

I en av de sakene Ombudsmannen har hatt til behandling bodde soldaten alene sammen med sin mor som var helt invalid på grunn av leddgikt. Hun var avhengig av hjelp til av- og påkledning, personlig stell og husarbeid, og hun kunne ikke komme ut uten hver gang sønnen bar henne ut. En gift datter som selv hadde to barn bodde i samme by. Hun kunne stelle moren om dagen, noe som gikk sterkt utover hennes egen familie. Om natten var det ordnet slik at en 10-årig datter-datter passet bestemoren, en lite tilfredsstillende ordning både for barnet og bestemoren. Det lyktes til slutt å få soldaten plassert i slik tjeneste at han fikk anledning til å bo hjemme.

I andre tilfelle har soldaten på grunn av dødsfall eller sykdom måttet overta familiens gårdsbruk. Leid arbeidshjelp har ikke vært mulig å skaffe. I mange tilfelle har for øvrig gårdsbrukene vært så små at det ikke har vært økonomisk grunnlag for leid hjelp.

På grunn av dødsfall har det hendt at soldaten har måttet overta foreldreansvaret for mindreårige søsken. En innkalling i slike tilfelle kan medføre oppløsning av den gjenværende familie med plassering av de mindreårige søsken på barnehjem.

I noen tilfelle har familiens økonomi vært slik at den ikke har kunnet klare seg uten sønnens inntekter.

I slike saker hvor det har vært tungtveiende velferdsgrunner har de militære myndigheter vært meget imøtekommende for å finne frem til en løsning. De alvorligste saker er da også løst tilfredsstillende. Mulighetene for overføring er imidlertid begrensede. Særlig gjelder dette Hærens mannskaper som skal avtjene en stor del av sin tjeneste i Nord-

Norge ved stående avdelinger, som man for flere våpens vedkommende ikke har i Sør-Norge.

Ombudsmannsnemnda tok i fjor saken opp med Hærens overkommando med forespørsel om det kunne opprettes mindre enheter i Sør-Norge hvor slikt vanskelig stillet personell kunne tjenestgjøre, eller om det kunne gjennomføres en lettere adgang til overføring til Heimevernet for de vanskeligst stillede.

HOK har nå vurdert Nemndas forslag. Opprettelse av mindre avdelinger i Sør-Norge vil etter HOK's mening medføre så store vansker, økte utgifter og senking av beredskapen i Nord-Norge at dette må ansees som en lite farbar vei.

Som et alternativ til løsning av disse problemer kan HOK tenke seg at utskrivningsmassen til Hæren av 12 måneders personell økes på bekostning av 3 måneders personell. En tilsvarende økning gjøres i innkallingsstyrken. Det personell som har problemer som nevnt foran, registreres under de første 3 måneders tjeneste, dimitteres fra avdelingen og overføres til Heimevernet.

HOK's betenkeligheter ved en slik ordning er at Hæren og ikke Generalkrigskommissariatet for endel personells vedkommende dermed kommer til å avgjøre om de skal ha 12 eller 3 måneders tjeneste. Videre er HOK redd for en økt pågang av personell som mener de har behov for tjeneste i nærheten av hjemmet.

HOK's forutsetning for en slik løsning er at Hæren gis personell- og budsjettmessig dekning slik at beredskapen ikke blir skadelidende, og at Heimevernet fullt ut nytter det personell som overføres på denne måte selv om bostedsfordelingen kommer til å avvike noe fra den ønskede.

HOK antar at en slik løsning ikke kan gjennomføres uten at den er forelagt Stortinget og endringen av utskrivningsstyrken er gjennomført, hvilket tidligst kan gjøres fra 1967.

Generalkrigskommissariatet har om HOK's forslag uttalt at dette vil gi Heimevernet en uensartet, ikke beregnbar tilgang hvorav endel «problembarn». Personell med sosiale/velferdsmessige problemer finner man muligens i like høy grad i byene som i utkantstrøk, og dette vil etter Generalkrigskommissariatets oppfatning gi en uheldig geografisk fordeling til Heimevernet.

Generalinspektøren for Heimevernet er også uenig i forslaget. Han peker på at personellsituasjonen vil bli vanskeligere hvis utskrivningsstyrken til 12 måneders tjeneste blir økt på bekostning av utskrivningen til 3

måneders tjeneste. Skal 3 måneders mannskapene delvis erstattes av personell med sosiale/velferdsmessige problemer vil dette gjøre personellsituasjonen for Heimevernet enda vanskeligere. Generalinspektøren er heller ikke sikker på at dette personells problemer er løst med militærtjeneste i nærheten av hjemstedet, og finner det urimelig at Heimevernets tilgang på unge vernepliktige uten personlige vanskeligheter skal reduseres ytterligere.

Til de argumenter som er anført mot den foreslåtte ordning, vil Nemnda anføre at det antall det her vil dreie seg om er så beskjedent at betenkelighetene etter Nemndas oppfatning ikke bør tillegges for stor vekt. Det er allerede i dag anledning til å overføre personell fra 12 til 3 måneders tjeneste når det foreligger militære grunner. Det er i 1965 behandlet 130 søknader og innvilget 93. En må anta at det allerede i dette tall ligger endel søknader av velferdsgrunner. Av det antall saker Ombudsmannen har hatt til behandling er det bare et fåtall hvor det kunne bli aktuelt med overføring. Riktignok må det forutsettes at det i dag er endel personell inne til tjeneste som ville fylle kravene til slik overføring, men som ikke har søkt om Ombudsmannens bistand. Den gruppe en her tar sikte på å hjelpe vil imidlertid etter Nemndas oppfatning være så liten at den ikke vil bety noe for fordelingen av utskrivningsstyrken til 12 og 3 måneders tjeneste, og heller ikke for Heimevernets fremtidige muligheter for å få 3 måneders mannskaper eller for den distriktsvise fordeling av disse mannskaper. Man skal i den forbindelse være oppmerksom på at både Luftforsvaret, Sjøforsvaret og enkelte våpen i Hæren har sine avdelinger slik geografisk fordelt at de i mange tilfelle kan imøtekomme søknader om tjeneste i nærheten av hjemmet.

Generalinspektøren for Heimevernet har antydnet at dette personells problemer ikke alltid vil være løst med plassering i Heimevernet på hjemstedet og synes å regne med at dette personell vil kreve særbehandling også i Heimevernet. Til dette er å bemerke at det forutsetningsvis bare skal overføres personell hvis vanskeligheter er knyttet til militærtjeneste langt fra hjemmet. Kan dette personell hjelpes, antar Nemnda at de vil ta Heimevernstjenesten med en mer positiv innstilling og kan bli vel så dyktige soldater som de som i dag overføres til Heimevernet. Ombudsmannsnemnda vil derfor anbefale at HOK's forslag blir gjennomført snarest mulig.

Endel av sakene i denne gruppe gjelder henvendelser fra personell som er ferdig med sin førstegangstjeneste og sine repetisjons-

ovelser, og således har regnet seg å være ferdig med sin tjeneste i fred, inntil de nå har fått beskjed om at de skal overføres til å gjøre tjeneste i Heimevernet, Sivilforsvaret eller politireserven. Ombudsmannen har orientert dette personell om de vedtak som ligger til grunn for disse overføringer.

Overføring til annet tjenestested for fremtredende aktive idrettsmenn for at de lettere skal kunne drive sin idrett omtales av og til i dagspressen. En lokalavis i Oslo hadde et ganske kraftig angrep på de militære myndigheter fordi en landslagsspiller i håndball hadde fått avslag på sin søknad om å få tjenestgjøre på Østlandet slik at han kunne spille landskamper og rundekamper i innendørsmesterskapet. Det ble i artikkelen hevdet at slik tillatelse ville blitt gitt om vedkommende hadde vært skiløper eller fotballspiller. Det ble uttalt at den behandling saken hadde fått av «paragrafryttere i forsvaret» var forstemmende og at de underordnede instanser hadde handlet umåtelig intolerant.

I et svar til avisen redegjorde Ombudsmannen for de regler som gjelder for fordeling av personell og for permisjoner til idrettsformål. Det var i henhold til sistnevnte bestemmelser vedkommende allerede hadde fått permisjon til å delta i en landskamp og etter de samme regler ville han kunne få permisjon til senere kamper. Etter de opplysninger Ombudsmannen innhentet var vedkommendes søknader behandlet med velvilje og det var ingen grunn til å snakke om «paragrafryttere» i denne forbindelse.

Ombudsmannen får for øvrig henvendelser av og til fra fremtredende idrettsmenn som vil slippe å gjøre militærtjeneste i Nord-Norge. Slik situasjonen er i dag har ikke Ombudsmannen funnet grunn til å ta slike saker opp med militære myndigheter.

I en sak ble det klaget over at behandlingen av en søknad om overføring hadde tatt alt for lang tid. Det hadde tatt to måneder fra søknaden ble mottatt på soldatens tjenestested til den var ferdig behandlet. Dette skyldtes at denne spesielle sak måtte innom flere myndigheter enn det vanlige. Behandlingen falt midt i ferietiden og et par andre uheldige omstendigheter hadde ført til noen mindre forsinkelser. Det var etter Ombudsmannens oppfatning ikke utvist forsømmelighet av noen av de myndigheter som hadde hatt saken til behandling.

Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr.

Det er i år behandlet 8 saker samt ferdigbehandlet 3 fra 1964.

I de siste års beretninger har Nemnda pekt på de problemene det skaper at beholdningen av uniformer og annet personlig utstyr er for små til å dekke behovet. Situasjonen er ikke endret i 1965 og på de tillitsmannskonferanser som er arrangert for Hærens avdelinger er spørsmål om dette på ny tatt opp av tillitsmennene.

For å bli ordentlig orientert om situasjonen hadde Nemnda i april måned et møte med Generalintendanten. Han opplyste bl. a. at det ikke var gitt tilstrekkelig kompensasjon for den sterke prisstigning på tekstilvarer i de senere år, likesom kompensasjonen for utgiftene til utrustning av bl. a. FN-kontingentene var utilstrekkelig. For å rette opp situasjonen mente Generalintendanten bl. a. at klesøret måtte økes med minimum 25 øre pr. mann pr. dag.

Nemnda er oppmerksom på at det innenfor den totale økonomiske ramme for Forsvaret må foretas en streng prioritering. På den annen side er det viktig at mannskapene får de uniformseffekter og øvrige utstyr som er fastsatt. Nemnda har derfor anmodet departementet om å være oppmerksom på dette i forbindelse med de kommende budsjetter.

Under tillitsmannskonferansen i Luftkommando Nord-Norge ble spørsmålet om utdeling av nattøy til mannskapene tatt opp. Tillitsmennesenes begrunnelse var at det måtte ansees som lite hygienisk å sove i undertøyet som de fleste gjorde. Når det ellers legges så stor vekt på de hygieniske forhold, burde utdeling av nattøy regulativfestes. Luftforsvarets overkommando fant ingen mulighet for regulativfesting av nattøy, idet det i den foreliggende situasjon ikke ville være mulig å skaffe økonomisk dekning for de nyanskaffelser som måtte foretas. En foretatt beregning viser at utgiftene til første gangsanskaffelse ville bli ca. kr. 750 000, mens det årlige vedlikehold ville beløpe seg til ca. kr. 160 000. LOK fant imidlertid grunn til å ta saken opp i Intendanturnemnda slik at den kunne undergis en ny vurdering.

Reparasjon av permisjonsskoene volder fortsatt vanskeligheter, særlig gjelder dette for avdelinger med isolert beliggenhet med små muligheter for reparasjoner på det sivile marked. Dette spørsmål er bl. a. aktuelt for Brigaden i Nord-Norge og ble viet bred oppmerksomhet på tillitsmannskonferansen i Distriktskommando Nord-Norge. For Brigadens vedkommende er det nå truffet spesielle tiltak for å rette på dette. For å redusere slitasjen på permisjonsskoene er det nå gitt adgang til å bruke leirsko til permisjonsuniform innen leirområdet. Alle Brigadens avdelinger har fått til disposisjon nødvendig skomaker-

utstyr, slik at mannskapene selv kan utføre mindre reparasjoner. Det er videre truffet avtale med et skomakerverksted i Tromsø slik at avdelingene samlet kan sende sko til reparasjon.

Det har forekommet klager over at mannskapene ikke har fått byttet skittentøy i den utstrekning de mente var nødvendig. Ombudsmannen har foretatt visse undersøkelser i den anledning. Den byttfrekvens som er fastsatt av Generalintendanten er fullt ut tilfredsstillende og den følges stort sett. Det kan nok av og til oppstå vanskeligheter, spesielt ved større øvelser og under spesielle værforhold, men vanligvis reduserer ikke dette den hygieniske standard.

I to saker har det vært klaget over det erstatningsbeløp som er fastsatt for tapte og ødelagte effekter. I den ene saken hadde Ombudsmannen intet å bemerke til den erstatning som var pålagt. Den andre saken er ikke ferdig behandlet ennå.

Mannskapene har nå i lengre tid både gjennom tillitsmannsutvalgene og på tillitsmannskonferanser foreslått at utlevering av barberblader opphører og at det i stedet utleveres toalettåpe. Begrunnelsen for dette har vært at de aller fleste mannskaper i dag bruker barbermaskin og derfor ikke har behov for barberblad. Det er nå bestemt at det i stedet for barberblader skal utleveres 1 stk. toalettåpe pr. måned.

Forlegningsforhold.

Det er behandlet 6 saker samt 1 fra 1964. I 1960 tok daværende stortingsrepresentant H. Kyllingmark opp med Ombudsmannen spørsmålet om hva som kunne gjøres for å bedre mannskapenes køyer. Det ble pekt på at kjedebunner var meget uhensiktsmessige og at de kunne være direkte skadelige.

Saken ble den gang tatt opp både med Forsvarets sanitet og Generalintendanten. Det ble besluttet at mannskaper med ryggskader skulle få trebunner i sine køyer og at man etter hvert skulle erstatte nedslitte kjedebunner med trebunner. Saken er senere tatt opp igjen og det er for Hærens vedkommende bestemt at køyene skal forsynes med trebunner med skumplastmadrass. Det var planen å foreta hel utskifting i løpet av tre år, men halvparten allerede i 1966 på grunn av dårlig kvalitet på spiralbunner og madrasser. De økonomiske forhold gjør ikke en så hurtig utskifting mulig. Det vil i 1966 bli anskaffet 1 500 skumplastmadrasser og trebunner. Det er budsjettert med det samme antall i 1967. I 1965 er det anskaffet ca. 1 000. Ved fordeling av dette materiell vil garnisoner med kontinuerlig belegg bli prioritert.

Ved en av Forsvarets større avdelinger med et belegg på ca. 1 000 mann ble det gjennom tillitsmannsutvalget klaget over dårlig oppvask. Da slike klager var fremmet tidligere ved samme avdeling, fant Ombudsmannen grunn til å gjøre Forsvarets sanitet oppmerksom på forholdet. Det ble foretatt en omfattende kontroll. Det ble påvist en rekke mangler ved oppvaskmaskinen. Personellet var heller ikke tilfredsstillende instruert i bruk av maskinen. Manglene ble rettet og det ble besluttet å sørge for en fortløpende kontroll.

Det er fortsatt et stort behov for gymnastikksaler, fritids- og undervisningsbygg ved mange av Forsvarets avdelinger. Dette er et spørsmål som stadig tas opp på tillitsmannskonferanser og under Nemndas befaringer.

De øvrige saker i denne gruppe er ikke av en slik art at det er grunn til å omtale dem i beretningen. En nærmere omtale av de forlegninger Nemnda har besøkt i år vil bli tatt inn under avsnittet «Nemndas befaringer».

Kosthold.

Kostholdet har også i år vært gjenstand for livlig diskusjon både på tillitsmannsmøter og -konferanser. Mannskapenes konklusjon er stort sett den at kostøret er for lite og må forhøyes. Nemnda er ikke uten videre enig i et slikt syn og viser for så vidt til det som ble sagt i fjorårets beretning om dette spørsmål. Nemnda så en bedring av forpleiningspersonnellets kvalifikasjoner som en meget viktig forutsetning for å få et bedre kosthold. Generalintendanten har for Hærens vedkommende fremmet forslag som tar sikte på å løse dette problem, og Nemnda har støttet forslaget i en henvendelse til Forsvarsdepartementet. I budsjettet for 1966 er det bevilget midler til å gjennomføre en vesentlig del av Generalintendantens forslag. I tillegg til dette er kostøret for 1966 forhøyet med 10 øre.

Ombudsmannen har fått anledning til å følge med i det arbeid som er utført av komitéen for kosthold i Forsvaret for å redusere fettforbruket i kostholdet. Resultatet av de forsøk som er foretatt viser at man kan oppnå gode resultater med en relativt enkel omlegging, bl. a. med reduksjon av melkefettet ved å bruke like deler helmelk og skummet melk, reduksjon av fete påleggssorter og mindre fett på brødet. Omleggingen har, bortsett fra overgangsperioden, ikke ført til klager fra mannskapenes side. Komitéen peker for øvrig på at det vesentlige problem ved gjennomføringen av et rasjonelt og riktig kosthold er å høyne kjøkkenpersonnellets faglige kvalifikasjoner.

Fra en mindre avdeling kom det gjennom

referat fra møte i tillitsmannsutvalget klage over at det ved flere anledninger hadde vært så lite mat at mannskapene ikke hadde kunnet spise seg mette. Fra avdelingens side ble det uttalt at dette var normalt etter omstendighetene. Denne uttalelse ble begrunnet med at det for hver kontingent tok en viss tid innen mannskapene ble vant til rutinen med 3 måltider pr. dag. Videre var kokkene som bare hadde 6 ukers kurs urutinerte når det gjaldt koking i store porsjoner, det ville ta 6—8 måneder innen kokkene var blitt ordentlig kjent med forholdene.

Ombudsmannen fant ikke å kunne akseptere den forklaring som var gitt fra avdelingens side og gjorde vedkommende overkommando oppmerksom på saken. Overkommandoen var heller ikke enig i den forklaring som var gitt av avdelingen og det ble iverksatt tiltak for å bedre kostholdet ved denne og liknende avdelinger.

Tjenesteforhold.

Av de 11 saker som er behandlet i denne gruppe gjelder 5 klager over for hård vaktbelastning eller urettferdig fordeling av vakt-tjenesten. Av de undersøkelser Ombudsmannen har foretatt synes de bestemmelser som er gitt om vakttjeneste å være fulgt, bortsett kanskje fra enkelte kortere perioder hvor helt spesielle omstendigheter har ført til en noe hårdere belastning enn bestemt. Ombudsmannen har ikke funnet noe å bemerke til de opplysninger og forklaringer som er gitt i disse saker. En av sakene hvor det åpenbart har vært en meget anstrengende vakttjeneste over et lengre tidsrom, noe som synes å skyldes mangel på mannskaper, er tatt opp med vedkommende overkommando. Denne sak er ikke ferdig behandlet ennå.

En soldat med en panisk skrekk for skytevåpen hadde på grunn av dette kommet opp i mange vanskeligheter som han ikke lenger fant noen vei ut av. Hver gang det var våpentjeneste eller skyting fant han på en eller annen grunn for å slippe unna tjenesten. Han turde ikke orientere sine foresatte fordi han var redd at dette kunne få uheldige følger for ham. Senere ble imidlertid forholdet oppdaget, men etter soldatens opplysning nektet hans sjef å tro på hans redsel for skytevåpen. Det hele ble sett på som et forsøk på å lure seg unna militærtjenesten. Til slutt ble situasjonen så vanskelig at han ba om Ombudsmannens bistand. Ombudsmannen tok saken opp og anmodet om at soldaten måtte bli fremstillet for lege og at han i påvente av legeundersøkelse ble gitt tjeneste hvor han slapp å bære våpen. Soldaten ble, etter å

ha vært til undersøkelse hos psykiatriker, nedsatt til Arbeidsdyktig B og etter gjeldende bestemmelser dimittert.

Tillitsmannsutvalget ved en repetisjonsavdeling reiste spørsmålet om mobdisponerte sjåførers kjøreferdighet. Under avdelingens øvelse var det blitt klart at enkelte av sjåførene ikke følte seg sikre nok ved kjøring av store militære kjøretøyer, og dette hadde nødvendiggjort visse omplasseringer av personellet. Avdelingen fant det nødvendig å gjennomføre visse prøver for å få testet sjåførene og var ellers klar over at forholdet hensyn til mobiliseringsplasserte sjåførers kjøreferdighet måtte vies stor oppmerksomhet.

Da dette etter Ombudsmannens oppfatning var forhold som også kunne gjøre seg gjeldende ved andre avdelinger, fant en grunn til å ta saken opp med vedkommende overkommando. Overkommandoen fant det gjeldende program for utdanning av sjåfører under repetisjonsøvelser tilfredsstillende. Den oppsettende avdeling plasserer den enkelte mann på bakgrunn av den militære opplæring og sivile kvalifikasjoner. Avdelingen hadde ansvaret for videre opplæring og hadde fått anledning til å skifte ut sjåfører som måtte vise seg å være uskikket. Det var også anledning til å innkalle sjåfører på spesialkjøretøyer til ekstra kurs forut for repetisjonsøvelsen. Overkommandoen fant derfor ingen grunn til å endre utdannelsessystemet eller treffe andre tiltak.

I tillitsmannsutvalget ved en av Forsvarets rekruttskoler ble spørsmålet om rekrutt opplæringen tatt opp til diskusjon på bred basis. Tillitsmennenes konklusjon var at rekrutt opplæringen ikke var tilfredsstillende. Det ble bl. a. pekt på at den fysiske trening måtte legges om. Det måtte avsettes mer tid og gjennomføres et mer systematisk opplegg for å få soldatene opp på et generelt sunt fysisk nivå. Det måtte legges mer arbeid i forsvarsmotiveringen for å få den enkelte soldat til å forstå sin egen betydning i Forsvaret og nødvendigheten av opplæring. Sivilopplæringen burde tas opp til vurdering med en understrekning av behovet for samfunnskunnskap både nasjonalt og internasjonalt. Det burde brukes hjelpemidler som instruksjonsfilmer, modellbord og plansjer i større utstrekning enn hittil, og det burde brukes instruktører med bedre faglig og pedagogisk utdanning enn tilfelle er i dag.

Det samme tillitsmannsutvalg drøftet også spørsmålet om avtjening av verneplikten for personell med avsluttet utdanning fra universitet og høyskoler. Det var tillitsmennenes oppfatning at dette personells arbeids-

kraft burde utnyttes på en bedre måte enn tilfelle er i dag.

Disse spørsmål ble tatt opp med de ansvarlige myndigheter.

Når det gjaldt spørsmålet om rekrutt opplæringen fant myndighetene det prisverdige at tillitsmannsutvalget med en positiv innstilling hadde søkt å finne frem til årsakene til at rekruttskolen ikke gir det ventede utbytte. Etter myndighetenes oppfatning var det befallsituasjonen som var den avgjørende faktor. Dette var man oppmerksom på og man ville forsøke å bedre situasjonen både med midlertidige og permanente tiltak. Rekruttskoleprogrammet ville også for enkelte punkters vedkommende bli tatt opp til vurdering.

Spørsmålet om avtjening av verneplikt for personell med avsluttet akademisk utdanning ble ikke tatt opp til behandling, idet et nedsatt utvalg for tiden vurderer dette spørsmål.

Ombudsmannen har til behandling en sak angående døping, hvor en soldat synes å ha vært utsatt for en hårdhendt behandling av sine kamerater. Undersøkelsene i saken er ikke avsluttet.

Etter Nemndas oppfatning synes imidlertid mannskapenes «døping» av hverandre å ha fått et slikt omfang at det er grunn til å ta dette alvorlig. Nemnda er kjent med at det ved enkelte avdelinger er innskjerpet at det skal slås ned på slik opptreden fra mannskapenes side, uten at det synes å ha hjulpet noe særlig. Det vil lett kunne hende alvorlige ulykker i forbindelse med «dåpen». Det bør derfor iverksettes tiltak som setter en stopper for døping og liknende uheldig opptreden mannskapene imellom.

Permisjoner.

Det er i år behandlet en del generelle permisjonsspørsmål. Bakgrunnen for dette er alle de permisjonssaker som tas opp rundt om i tillitsmannsutvalgene og spesielt på tillitsmannskonferansene. Det er i år ikke holdt en eneste tillitsmannskonferanse hvor ikke forskjellige spørsmål i forbindelse med permisjoner har vært viet bred oppmerksomhet. Permisjonsbestemmelsene er i dag etter Nemndas oppfatning ikke tilfredsstillende, og det er en del spørsmål i denne forbindelse myndighetene bør se nærmere på.

De erfaringer som er høstet etter den nye tjenesteordning synes å tyde på at det er et ganske stort behov for en langpermisjon hjem også for de mannskaper som bare tjenestgjør 6 måneder i Nord-Norge. Når så mange mannskaper i Nord-Norge søker om overføring til tjeneste i Sør-Norge henger

dette ganske sikkert sammen med at de i sin 6 måneders periode ikke har anledning til å komme hjem. Forsvarets velferdstjeneste har opplyst at halvparten av midlene på sosialkontoen brukes til stønad til dekning av reiseutgifter i forbindelse med velferdspermisjoner, og det synes å være helt klart at presset på velferdspermisjonene er usedvanlig sterkt. Sjøforsvarets overkommando opplyser i sin årsrapport om velferdstjenesten i 1964 at den store økning i antall behandlede sosialsaker bl. a. har sin årsak i at antall gratis hjemreiser er redusert. Samtaler med mannskapene som gjør tjeneste i Nord-Norge viser også klart at den største ulempen med tjeneste i Nord-Norge er de manglende muligheter til å komme hjem. Ved en relativt isolert avdeling her i landet har man gitt en utvidet adgang til subsidiering av permisjonsreiser for å redusere den usedvanlige høye sykeprosent blant de arbeidsdyktige mannskaper ved denne avdeling.

At mulighetene for å komme hjem av og til under militærtjenesten er av den aller største betydning for mannskapenes trivsel synes uten videre å være klart. I Sverige har man tatt konsekvensene av dette og gitt mannskapene 5 gratis hjemreiser med muligheter også for en sjette i løpet av 9 måneders tjeneste.

Det synes derfor etter Ombudsmannsnemndas oppfatning å være gode grunner for å vurdere spørsmålet om langpermisjon og gratis hjemreiser på ny.

Nemnda er oppmerksom på at saken reiser spørsmål av økonomisk art og skaper vanskeligheter for en effektiv utnyttelse av brigadeprosjektet for Brig N's vedkommende. Når det gjelder den økonomiske siden av saken er det imidlertid grunn til å merke seg det som er uttalt av FVT om at halvparten av sosialkontoen i dag går til stønad av velferdspermisjoner. Når det gjelder den effektive utnyttelse av tjenestetiden antar Nemnda at det i forbindelse med de store høytider i alle fall vil bli noen dødgang i tjenesten. Kunne man i tillegg til helligdagene gi noen permisjonsdager, ville problemet være løst for en stor del av mannskapene. For de som får sin tjeneste i Nord-Norge utenom de store høytider går Nemnda ut fra at det også vil være mulig å finne frem til en tilfredsstillende løsning.

Ombudsmannsnemnda har tatt saken opp med Forsvarsdepartementet. Departementet har foreløpig ikke tatt noe standpunkt i saken, men oversendt den til det utvalg som Forsvarsdepartementet har nedsatt for å vurdere velferdstjenesten og mannskapenes økonomiske forhold.

Personellet i Sjøforsvaret og Luftforsvaret mener seg, etter de nye bestemmelser om langpermisjon og gratis hjemreise som ble gitt i forbindelse med den nye tjenestetiden, urimelig behandlet i forhold til den tidligere ordningen. Begrunnelsen for dette syn er at Hærens mannskaper tidligere med bare 1 måneds lenger tjenestetid fikk sine langpermisjoner beregnet etter 1½ dag pr. mnd. og to gratis hjemreiser. Hærens mannskaper hadde således 16 måneders tjeneste, 24 langpermisjonsdager og 2 gratisreiser, mens Luftforsvaret og Sjøforsvaret har 15 måneders tjeneste, 15 langpermisjonsdager og 1 gratis reise. Dette er en vesentlig dårligere ordning, og Ombudsmannen har fra mange hold fått anmodning om å ta dette opp med myndighetene.

Som nevnt under forrige sak er det på det rene at permisjoner hjem har en meget stor betydning for mannskapenes trivsel. Ut fra det faktum er Ombudsmannsnemnda enig i at den nye ordning er så vesentlig dårligere at spørsmålet burde vurderes på ny.

Når denne ordning er gjort gjeldende for Hæren er vel en medvirkende årsak at den relativt korte tjenestetid gjør det nødvendig med en effektiv utnyttelse av brigadeperioden. De samme hensyn gjør seg imidlertid ikke gjeldende i tilsvarende utstrekning i de andre forsvarsgrenene. På den annen side kan det muligens virke uheldig med forskjellige bestemmelser for de forskjellige forsvarsgrener.

Ombudsmannsnemnda har tatt saken opp med Forsvarsdepartementet som igjen har sendt den over til «Velferdsutvalget».

Elevene ved yrkesskolene er misfornøyd med at langpermisjonene også for deres vedkommende ble redusert i forbindelse med reduksjon av førstegangstjenesten og finner en slik reduksjon urimelig. Nemnda er enig i det. Yrkesskoleelvenes tjenestetid er ikke berørt av reduksjonen av førstegangstjenesten. Det kan vel heller sies at belastningen ved en så vidt lang militær utdannelse relativt sett blir større når det er mulig å avtjene den ordinære verneplikt i løpet av 12 måneder mot tidligere 16. Slik skoleordningen er lagt opp har elevene mulighet for hjemreise 2—3 ganger i året i forbindelse med jule-, påske- og sommerferie. Elevene blir opptatt ved skolen i 17—18 års alderen. De har derfor som regel et enda sterkere behov for kontakt med hjemmet enn de vernepliktige mannskaper. For de fleste vil det være umulig å legge til side reise penger av den «lønn» disse elevene har. En togbillett Oslo—Bodø og retur utgjør 5 måneders lønn. Et slikt forhold vil kunne få uheldige følger for rekrutteringen. Skulle elevene skaffe seg reise penger ved

sivilt fritidsarbeid vil dette kunne få uheldige følger for deres prestasjoner på skolen. Nemnda har derfor funnet det nødvendig å be departementet vurdere dette spørsmål på ny. Departementet har oversendt også denne sak til «velferdsutvalget».

Reduksjonen av antall langpermisjoner har fått konsekvenser også for andre grupper skoleelever. Luftforsvarets befalsskole for sambands- og radarpersonell har siden reduksjonen ble gjennomført hele tiden hatt og har fortsatt elever med den samme tjenestetid som tidligere, 18 måneder. For disse elever er imidlertid også antall permisjonsreiser redusert, noe både skolen og elevene finner urimelig.

I 1962 ble det på Ombudsmannens foranledning gitt bestemmelser om at mannskaper med lang reise hjem kunne få reisetiden i tillegg til permisjonen. Selve bestemmelsen er klar og praktiseringen av den volder ikke vanskeligheter. Når det gjelder spørsmålet om antall ganger mannskapene skal ha slikt tillegg for reisen har imidlertid i praksis vært noe forskjellig. Da dessuten forholdene i sin alminnelighet er endret både ved reduksjon av tjenestetid, reduksjon av antall permisjonsdager og ellers visse innskrenkninger når det gjelder langpermisjoner, fant Nemnda grunn til å forelegge spørsmålet for Forsvarsdepartementet. Nemnda pekte på at hensikten med bestemmelsen var at man hver gang man avvirket en langpermisjon hvor man som regel reiste hjem, skulle ha et tillegg i tiden slik at alle fikk et like langt opphold i hjemmet. Med dagens tjenestetid vil de mannskaper som ikke har alt for lang og dyr reise være hjemme 3—4 ganger for Hærens vedkommende og 4—5 ganger for de andre forsvarsgrenene. Nemnda tok saken opp med departementet og anmodet om at det ble gitt bestemmelser overensstemmende med dette. Departementet har senere bestemt at mannskaper med 12 måneders tjeneste kan innvilges reisedager i tillegg til langpermisjonen inntil 2 ganger og mannskaper med 15 måneders tjeneste inntil 3 ganger.

Kostpenger under permisjon er også et spørsmål mannskapene er meget opptatt av. Bestemmelsene er i dag at gifte mannskaper med forsørgelsesbyrde får utbetalt kostpenger under langpermisjon. Mannskapene finner denne bestemmelse urimelig og mener at alle bør få utbetalt kostpenger under permisjon, i alle fall under langpermisjon. Dette er noe Nemnda flere ganger tidligere i sine innberetninger har foreslått uten at det er funnet plass for dette på budsjettet. Nemnda har derfor i år ikke tatt spørsmålet opp med militære myndigheter, idet en har gått ut fra

at «Velferdsutvalget» vil vurdere også dette spørsmål.

Spørsmålet om reduksjon i billettprisen på offentlige befordringsmidler for vernepliktige mannskaper på permisjonsreise er i flere år til stadighet bragt på bane, idet mannskapene har funnet de gjeldende bestemmelser lite tilfredsstillende. Ombudsmannen viser for så vidt til det som er sagt i tidligere beretninger om dette spørsmål. Dette gjelder først og fremst jernbanen. Det mannskaperne gjerne vil ha gjennomført er at ukeluttbilletten skal gjelde i 9—10 dager slik at mannskaper med mer enn en ukes langpermisjon skal kunne nyte godt av ordningen. Videre er det ønskelig at 50 pst. moderasjon også gjøres gjeldende ved enkeltreiser, slik at de som bruker tog en vei og annet befordringsmiddel den annen vei kan nyte godt av ordningen, og at 50 pst. moderasjon på enkeltreiser innføres for Statsbanenes busser. For mannskaperne er dette et viktig spørsmål som må sees i sammenheng med innkommanderingstillegget og deres økonomiske forhold for øvrig. Nemnda har i år ikke tatt dette spørsmål opp, idet en har gått ut fra at «Velferdsutvalget» som skal utrede mannskapenes økonomiske kår vier dette spørsmål bred oppmerksomhet.

Som nevnt foran er de generelle spørsmål knyttet til permisjoner som Nemnda har funnet grunn til å ta opp med departementet oversendt «Velferdsutvalget» til vurdering. Utvalgets innstilling synes å være blitt forsinket og det har derfor tatt lang tid å få disse spørsmålene vurdert. Nemnda håper at myndighetene vil reagere hurtig etter at utvalgets innstilling foreligger, slik at ikke avgjørelsen av disse for mannskaperne viktige spørsmål vil bli ytterligere forsinket.

Velferd.

Det er fortsatt få spørsmål som blir tatt opp med Ombudsmannen innen denne gruppe. Dette henger sammen med at velferdsspørsmål vies bred oppmerksomhet i tillitsmannsutvalgene og at det praktiske velferdsarbeide ute ved avdelingene i stor utstrekning skjer i samråd og samarbeid med tillitsmennene. Et generelt spørsmål er tatt opp i år. Det gjelder fordeling av velferdsmidler. Det er i den forbindelse pekt på at de avdelinger som ikke har egne velferdslokaler og som derfor er avhengig av å leie lokaler til alle sine tilstillinger blir vanskeligere stillet enn de avdelinger som har gratis lokaler i leiren, uten at det blir tatt hensyn til dette ved fordeling av velferdsmidler. Dette spørsmål har Nemnda tatt opp med Forsvarets velferdstjeneste, men noen uttalelse derfra foreligger ikke ennå.

Et annet spørsmål som er tatt opp er det økonomiske grunnlag for velferdsvirksheten. De nye lovbestemmelser om bruk av skyller til dyrefór har ført til at skyllepengene som tidligere var en vesentlig inntektskilde på velferdskonto, nå på det nærmeste er borte. Dette representerer en reduksjon på ca. kr. 185 000. En annen meget viktig inntekt var kinodriften. Utbygging av TV sammen med en vesentlig økning av filmleien har ført til at også denne inntektskilde er redusert kraftig. Hertil kommer at TV-lisensen må betales av avdelingenes egne velferdsmidler. Lisensutgiften utgjør nå ca. kr. 40 000 pr. år. Det er ikke gitt noen form for kompensasjon for dette som må resultere i en adskillig mindre virksomhet på velferdssektoren.

Nemnda har ikke funnet grunn til å ta disse spørsmål opp med myndighetene foreløpig, idet en regner med at dette er spørsmål «Velferdsutvalget» først og fremst vil vurdere.

Ombudsmannen har mottatt en henvendelse fra Forsvarets velferdstjeneste om mulighetene for en organisert medvirkning fra tillitsmennenes side i forbindelse med en innsamlingsaksjon for en humanitær organisasjon. Det var Forsvarsstaben som hadde reist saken og pålagt FVT å arrangere en slik aksjon.

På et møte i FVT ga Ombudsmannen uttrykk for betenkeligheter når det gjaldt å pålegge tillitsmennene oppgaver i forbindelse med denne og eventuelle liknende aksjoner. Tillitsmennene bør i forbindelse med slike saker ikke pålegges arbeid i videre utstrekning enn det som er naturlig for mannskaperne for øvrig. Ombudsmannen og FVT var for øvrig enige om at det ikke burde gis pålegg i det hele tatt om slik innsamlingsvirksomhet, både avdelinger og personell burde stilles fritt og medvirkning både fra mannskaperne og tillitsmennenes side måtte skje i den utstrekning den enkelte selv ønsket å gjøre en innsats. Nemnda erklærte seg enig i det syn Ombudsmannen her ga uttrykk for.

Kantiner.

Nemnda ga i beretningen i fjor uttrykk for sin oppfatning av kantinevirksomheten. Det er i 1965 ikke skjedd noe på denne sektor som gir grunn til å endre denne oppfatning.

Kantinedriften har også i år vært gjenstand for stor oppmerksomhet både i det enkelte tillitsmannsutvalg og ved de distriktsvise tillitsmannskonferanser. Det er særlig priser og åpningstider som er gjenstand for diskusjon.

Forsvarets personell er oppmerksom på at kantinen har gratis hus, lys, brensel, renhold,

at alt utstyr i kantinene «foran disken» stilles til disposisjon, at mye av de varer som selges, merkevarer, selges til samme pris som i andre forretninger og kaféer, at åpnings-tidene er kortere enn i vanlige kaféer, at Statens kantiner har gunstigere rabatter på sine varer enn de fleste andre, at lunsjrom-virksomheten gir overskudd som kommer kantinene til gode. På denne bakgrunn kan de ikke forstå at ikke prisene, bl. a. på serveringsvarer, kan settes lavere enn tilfelle er i dag. Selv om man tar hensyn til utjevning-prinsippet er det den vanlige oppfatning at prisdifferansen mellom kantinene og sivile kaféer det er naturlig å sammenlikne med burde kunne være større enn tilfelle er i dag.

Nemnda uttalte i fjor at det syntes å være grunn til å vurdere virksomheten nærmere fordi situasjonen i dag er en noe annen enn tidligere. Dette er et spørsmål som Statens kantiners egne bestyrere har tatt opp gjennom Norsk tjenestemannslag. Det pekes bl. a. på at den nåværende regnskapsordning og det kontrollsystem som er gjennomført gjør det umulig for bestyrerne å drive sine kantiner etter sunne forretningsmessige prinsipper. Systemet fører til vantrivsel og mindre arbeids glede både for bestyrerne og det øvrige kantinepersonell, og for driften må det etter bestyrernes oppfatning bety økte omkostninger og dermed høyere priser. Bestyrerne peker også på at det ikke vil være mulig å drive Statens kantiner som den servicebedrift den er ment å være så lenge man må arbeide under denne stadig økende byråkratisering.

Forsvarets rasjonaliseringstjeneste vurderer i sin rapport nr. 3 av oktober 1961 også bl. a. regnskapssystemet og foreslår at dette legges om og forenkles, og er i denne forbindelse inne på de samme synspunkter som kantinebestyrerne nå gir uttrykk for.

Nemnda kjenner ikke til hva Rasjonaliseringstjenestens vurderinger og forslag har resultert i.

Nemnda kjenner ikke nok til forholdene til å kunne uttale seg om det som er anført av Rasjonaliseringstjenesten og bestyrerne, men det anførte synes å støtte Nemndas oppfatning om at Statens kantiners virksomhet nå bør vurderes på ny.

Disiplinær- og straffesaker.

Det er behandlet 20 saker. En sak er ikke ferdig behandlet ennå.

De fleste saker innenfor denne gruppe gjelder klager over for strenge refselsler, at ikke andre med de samme refsbare forhold er refset like strengt, at soningen er gjennomført på et tidspunkt eller på en måte som er meget sjenerende. Ombudsmannen under-

søker den enkelte sak når refselsen er endelig, og legger særlig vekt på den formelle side av behandlingen. I 13 saker har Ombudsmannen ikke funnet noe å bemerke til de trufne avgjørelser.

En spesiell gruppe saker er dem hvor rømte soldater oppsøker Ombudsmannen og ber om hjelp. Ombudsmannen kan i slike tilfelle ikke gjøre annet enn å be vedkommende soldat med en gang reise tilbake til sin avdeling. I enkelte av disse saker har det vært tydelig at vedkommende har hatt behov for legebehandling, og Ombudsmannen har sørget for at soldaten har fått time hos Forsvarets sanitets psykiater som deretter i samråd med avdelingen bestemmer hva som videre skal foretas.

En sak gjaldt klage over at soldatene bare fikk en meget begrenset adgang til lesestoff. Arrestantene fikk ikke selv anledning til å skaffe seg lesestoff. Dette var avslått av avdelingen med den begrunnelse at det var vanskelig å avgjøre hva disiplinærreglementet mente med «lesestoff av anstøtelig art». Ombudsmannen pekte på at soldatene ikke kunne nektes å skaffe lesestoff selv med en slik begrunnelse. Spørsmålet om lesestoff til arrestanter ble meget grundig utredet i 1963, bl. a. ved uttalelser av overkommandoene og Generaladvokaten. Saken ble ordnet overensstemmende med de retningslinjer som dengang ble gitt.

I en sak klaget 3 soldater som var refset over at gjerningsinnholdet var feilaktig beskrevet. Det var bl. a. i refselsordren uttalt at de refsede forut for refselsessaken hadde gitt løgnaktige forklaringer til sin troppssjef og at de hadde overtalt en kjøkkensjef til å gi feilaktige opplysninger.

Det første punktet om løgnaktige forklaringer var tatt ut før saken kom til Ombudsmannen og de ilagte refselsler redusert, mens det andre punktet var blitt stående. Etter Ombudsmannens oppfatning syntes uttrykket å «overtale kjøkkensjefen» å være noe ukorrekt. Etter de opplysninger som forelå i saken syntes å «forlede kjøkkensjefen» å være et mer dekkende uttrykk. Det kunne imidlertid ikke sees å ha hatt noen betydning for refselsesutmålingen, og Ombudsmannen fant ellers intet å bemerke til saksbehandlingen.

I en sak klaget en soldat som var blitt arrestert av Militærpolitiet over at han var blitt slått og at han var blitt kjørt ut av byen og blitt satt av slik at han selv måtte ta seg tilbake til forlegningen. I den første redegjørelsen fra avdelingen ble det konkludert med at det ikke syntes å være noe å bebreide MP-patruljen. Det ble videre opp-

lyst at arrestanten to dager før arrestasjonen var ilagt en bot på kr. 40 for beruselse og at han fem dager etter arrestasjonen var ilagt 8 dagers vaktarrest for ulovlig fravær. Ombudsmannen var ikke enig i avdelingens konklusjon og tok saken opp med Generaladvokaten og vedkommende overkommando som foranstaltet nærmere undersøkelser. Etter de nye forklaringer som ble innhentet syntes det ikke å være noe bevis for at soldaten var slått. Det ble imidlertid bragt på det rene at soldaten var kjørt ut av byen og satt av og at MP-patroljen dermed hadde opptrådt i strid med gjeldende instruks. Instruksen ble innskjerpet.

En soldat som var innkalt til repetisjonsøvelse i Nord-Norge møtte for sent på grunn av værhindringer. For dette ble han refset med en bot på kr. 50, subsidiært 3 døgns vaktarrest. Ca. 60 mann var kommet for sent på grunn av værforholdene, men bare noen få var blitt refset. Soldaten hadde påanket refselsen, men anken var avslått både av regimentet og vedkommende distriktskommando.

Ombudsmannen fant ved sin gjennomgåelse av saksdokumentene refselsgrunnlaget så tvilsomt at saken ble tatt opp med Generaladvokaten.

Ved å bruke rutegående transportmidler med avgang fra hjemstedet den 2. november kl. 10.00 ville refsede under normale forhold ha nådd frem i tide. Det samme ville ha vært tilfelle om han hadde reist hjemmefra samme dag kl. 16.00 med egen bil. For å spare en arbeidsdag valgte han det siste alternativ. Vær- og føreforhold var på det tidspunkt ikke slik at denne avgjørelse kunne bebreides ham. Utover dagen den 2. november ble det imidlertid et overhendig vær med glatte veier. Han fant det uforsvarlig å kjøre under slike forhold og utsatte avreisen til om morgenen den 3. november, og var da klar over at han ville komme for sent. At vær- og føreforhold var meget vanskelig var helt på det rene. De som hadde reist med rutegående transportmidler om morgenen 2. november kom frem ennå senere enn refsede. De som hadde reist med privatbiler samme ettermiddag kom også for sent fordi fergen enten var innstillet eller ikke kunne ta med biler. Regi-

mentet hevdet at Meteorologisk Institutt i god tid gir sine varsler. Det var imidlertid i saken intet opplyst om at uværet denne dag var varslet. Refselsen syntes også å ramme nokså tilfeldig. Refsede tilhørte årsklassen 1945, har var ikke tidligere refset og det var intet som tydet på at han tok sine militære oppgaver lettvent. Ombudsmannen konkluderte med at en refselse i dette tilfelle ville virke stikk i mot den egentlige hensikt med en refselse. Refselsen ble opphevet.

I beretningen for 1964 ble det redegjort for spørsmålet om virkningen av en permisjonsnektelse. På grunn av stedlige forhold får en slik refselse av og til karakteren av frihetsinnskrenkning, f. eks. at mannskapene ikke får bevege seg utenfor sin forlegning, eller ikke får besøke kantinen fordi den ligger utenfor det indre leirområde.

Generaladvokaten har funnet grunn til å ta dette spørsmål opp på bredere basis. Det er nå innhentet opplysninger fra alle forsvarsgrener om dette spørsmål og det viser seg at praksis er nokså forskjellig. Dette fører til at en permisjonsnektelse får forskjellige virkninger avhengig av tjenestestedet. Saken er ennå ikke ferdig behandlet.

Forholdet mellom befal og menige.

Det er behandlet to saker samt en fra 1964. I to saker fant Ombudsmannen intet å bemerke til befalingsmannens opptreden. I den tredje saken som gjaldt en klage over en kompanisjefs opptreden under inspeksjon, var ombudsmannen enig med klagerne i at kompanisjefen hadde opptrådt ukorrekt, og dette ble meddelt hans overordnede.

Tillitsmannsordningen.

Tillitsmannsordningen synes også i år å ha virket stort sett tilfredsstillende. De nedenfor refererte opplysninger bygges på de referater fra tillitsmannsutvalgenes møter som er sendt Ombudsmannen til orientering. Disse referater skriver seg i det alt vesentlige fra de sentrale tillitsmannsutvalg. De lokale utvalg sender ikke inn sine referater, men det synes å være på det rene at virksomheten i disse utvalg er noe ujevn. Dette henger imidlertid i en viss grad sammen med avdelingenes størrelse og de lokale forhold.

Hæren	36	(39)	utvalg med	239	møter	(269)
Sjøforsvarets landstasjoner	26	(27)	»	»	174	» (202)
Fartøyer	15	(15)	»	»	67	» (63)
Luftforsvaret	28	(29)	»	»	272	» (272)
Total	105	(110)	utvalg med	752	møter	(806)

Tallene for 1964 i parentes.

Antall utvalg og møter er stort sett som i fjor. Det gjennomsnittlige møtetall er omtrent det samme, ca. 7 møter pr. utvalg.

Utvalgene har i år behandlet 4 332 saker (4 635) som fordeler seg slik på forsvarsgrenene:

Hæren	1 631	(1 817)
Sjøforsvarets landstasjoner ...	930	(1 055)
Fartøyer	281	(240)
Luftforsvaret	1 490	(1 523)

Det er behandlet noen færre saker i år enn i fjor. Dette kan bl. a. komme av at flere saker i år er løst utenom møtene ved direkte kontakt mellom tillitsmenn og sjefer.

Ombudsmannen og Nemnda har alltid gitt uttrykk for at utvalgene ikke utelukkende skal være et klageorgan hvor bare mannskapene skal ta opp saker. Det er forutsetningen at sjefene også skal ta opp problemer og spørsmål som det kan være naturlig å drøfte med tillitsmennene. Dette synes å være gjort i samme utstrekning i år som i fjor, idet 1 354 (1 417) av 4 332 saker er tatt opp av sjefene. Av disse sakene gjelder 224 orienteringer om forskjellige forhold i forbindelse med tjenesten.

Fordelingen på de enkelte saksområder ser slik ut:

1. Beordring, overføring m. v., dimittering	74	(95)
2. Kommandert tjeneste ...	471	(457)
3. Disiplinærsaker. Forholdet mellom befal og menige	53	(38)
4. Uniformer m. v.	401	(390)
5. Underbringelse m. v.	514	(661)
6. Kosthold og hygiene ...	514	(600)
7. Permisjoner m. v.	307	(346)
8. Kantinesektoren	105	(109)
9. Velferdssektoren	1 016	(1 003)
10. Idrettssektoren	122	(154)
11. Kommunikasjonssektoren	132	(139)
12. Økonomiske forhold	51	(46)
13. Sosial- og sykesaker	54	(56)
14. Forsvarets skolesektor ...	4	(6)
15. Sivilopplæringen (fritids- og obligatorisk)	19	(45)
16. Tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	131	(259)
17. Tjenestlige orienteringer gitt av sjefen	224	(231)

Saksfordelingen på den enkelte gruppe er stort sett som tidligere, og gir ikke grunnlag for spesielle kommentarer. De aller fleste saker som er tatt opp har funnet en tilfredsstillende løsning der dette har vært mulig. Det er i dag svært få tilfelle hvor sjefene ikke vil medvirke til å finne en løsning der hvor

han har mulighet til det. Dette skulle vise at tillitsmennene tar opp saker det er grunn til å diskutere, og at sjefene er positivt innstillet til de sakene som tas opp. Dette tyder igjen på et godt samarbeid i utvalgene.

Repetisjonsavdelingene har i år sendt inn til Ombudsmannen referater fra 19 utvalg som har avholdt 27 møter. Det er behandlet 178 saker. De største saksgruppene er følgende:

Beordring m. v.	1	saker
Kommandert tjeneste	27	»
Disiplinærsaker	3	»
Uniformer m. v.	19	»
Underbringelse m. v.	23	»
Kosthold m. v.	11	»
Permisjoner	16	»
Kantinesektoren	5	»
Velferdssektoren	40	»
Kommunikasjonssektoren	8	»
Økonomiske forhold	7	»
Sosial- og sykesaker	4	»
Tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	1	»
Orienteringer om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	7	»
Tjenestlige orienteringer	6	»
Saker reist av tillitsmennene	109	»
Saker reist av formennene	69	»
Saker ikke løst i overensstemmelse med tillitsmennenes ønske	1	»

Som nevnt innledningsvis synes tillitsmannsordningen å ha virket tilfredsstillende. Det er imidlertid et par spørsmål i den forbindelse det kan være grunn til å komme litt nærmere inn på. Mannskapenes interesse for tillitsmannsordningen synes ikke alltid å være så stor som man kunne vente. Dette er forbausende fordi ordningen først og fremst kommer mannskapene til gode. Det er grunn til å tro at den delvis manglende interesse henger sammen med manglende orientering, slik at mannskapene ikke er klar over betydningen av en effektiv tillitsmannsordning. Når man møter mannskapene ute ved sine avdelinger etter endt rekruttskole, får man svært ofte den opplysning at de ikke har fått noen orientering om tillitsmannsordningen i det hele tatt. I programmene for rekruttskolene er det imidlertid avsatt en time til orientering om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen. Disse orienteringer blir imidlertid gitt på et meget tidlig tidspunkt i rekruttskolen. Akkurat på denne tiden er det mange nye inntrykk som strømmer på, det gis orienteringer på så mange områder at mannskapene ikke greier å absorbere alt. Når det så er gått noen tid har de glemt at de har fått opplysninger på dette område. Forsvars-

departementet har bestemt at det skal brukes to timer til orientering om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen, og Ombudsmannen har utarbeidet et forslag til orientering som skal brukes av alle forsvarsgrener. Etter Nemndas oppfatning ville det være fornuftig om disse to timene blir delt opp, slik at den ene timen ble gitt tidlig i rekruttskolen like før tillitsmenn skal velges, mens den andre timen ble gitt relativt sent i rekruttskolen etter at mannskapene har funnet seg bedre til rette med tjenesten. Det er også mulig at det burde gis ny orientering ved de avdelinger mannskapene blir fordelt til etter rekruttskolen. Det er etter Nemndas oppfatning helt avgjørende for effektiviteten i tillitsmannsordningen at mannskapene er ordentlig orientert om hensikten med ordningen, hvordan den er organisert, hvilke saker som kan tas opp og mulighetene for å finne en løsning på de sakene som blir tatt opp. Vel er det så at mange kjenner tillitsmannssystemet fra det sivile liv både fra skolene og arbeidsplassene. Forholdene er imidlertid så forskjellige at det er nødvendig med en omfattende orientering om systemet slik det er etablert innen Forsvaret. Det synes derfor å være grunn til å vie dette spørsmål spesiell oppmerksomhet.

Et annet fremtredende trekk er at også de som er blitt valgt til tillitsmenn føler seg svært usikre når det gjelder arbeidet som tillitsmann. Av de referatene fra tillitsmannsmøter Ombudsmannen mottar, fremgår det at nye tillitsmenn etter hvert blir orientert om sine rettigheter og plikter. Disse orienteringer som regelmessig gis av formennene er nok i de fleste tilfelle ikke tilstrekkelige. Dette spørsmål er omtalt i tidligere beretninger, bl. a. ble det i fjor opplyst at Nemnda arbeidet med et opplegg for opplæring av tillitsmenn. Dette opplegg er nå ferdig, godkjent av Forsvarsdepartementet og sendt overkommandoene til distribusjon til avdelingene. Det skal nå gjennomføres to diskusjonskvelder à 3 timer ved den enkelte avdeling, først og fremst for tillitsmennene men også for andre interesserte mannskaper.

Programmet er lagt opp slik:

1. dag:

- I. Innledning om tillitsmannsordningen 20 min.
 - Bakgrunn for ordningen
 - hensikten med ordningen
 - utvalgene og deres sammensetning
 - valg av tillitsmenn
 - utvalgenes saksområde
 - adgangen til å bringe saker inn for Ombudsmannen.

Distriktstillitsmannskonferanser.
Ombudsmannsordningen.

- II. Gruppesamtaler om oppgitte spørsmål i tilknytning til innledningen 45 min.
 - Tillitsmennene deles i grupper på 5—7 medlemmer. De samtaler om de oppgitte spørsmål. Alle gruppene kan ta samtlige spørsmål, eller spørsmålene deles på gruppene. Det velges en formann som leder samtalen. For at flest mulig skal få prøvet seg, velges ny formann for hvert spørsmål.
- III. Kaffepause 10 min.
- IV. Diskusjon i plenum 60 min.
 - Formannen i hver gruppe redigerer for gruppenes syn på det spørsmål som behandles. Deretter fri diskusjon.
- V. Gjennomgåelse av reglementer ... 45 min.
 - Her gjennomgås de reglementer som tillitsmennene bør ha et noe nøyere kjennskap til enn det de får i den ordinære utdannelsen, f. eks. indretjenestereglementet, disiplinærreglementet, permisjonsbestemmelsene, økonomiske bestemmelser, kostregulativet, avd. stående ordre etc.

Samlet møtetid 1. dag 3 timer. Møteleder, ordstyrer etc. velges blant tillitsmennene.

2. dag:

- I. Innledning om tillitsmannsordningen 20 min.
 - Tillitsmennenes ansvar
 - saker som kan tas opp til behandling
 - tillitsmennenes forberedelse til møtet
 - forberedende møter med mannskapene
 - det praktiske arbeid i utvalget
 - saksliste
 - møtereferater.
- II. Gruppesamtaler om oppgitte spørsmål i tilknytning til innledningen 45 min.
 - Samme opplegg som første dag.
- III. Kaffepause 10 min.
- IV. Diskusjon i plenum 60 min.
 - Samme opplegg som første dag.
- V. Gjennomgåelse av reglementer ... 45 min.
 - Fortsettelse fra første dag.

Samlet møtetid 2. dag 3 timer.

Det er Nemndas håp at tillitsmennene etter å ha gjennomgått dette program skal føle seg noe sikrere på sine oppgaver, rettigheter og plikter enn tilfelle er i dag.

Det er Nemndas oppfatning at de militære sjefer stort sett er meget interessert i en effektiv tillitsmannsordning. I to tilfelle har Ombudsmannen hatt henvendelse fra tillitsmenn som har klaget over at deres sjef ikke har vist tilstrekkelig interesse. En nærmere undersøkelse har i begge tilfelle vist at de oppståtte uoverensstemmelser skyldtes misforståelser.

Det kan imidlertid være et spørsmål om ikke det befal som først og fremst har med menneskene å gjøre i den daglige tjenesten bør orienteres bedre om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen enn tilfelle er i dag. Det gis i dag en relativt grundig opplæring i mannskapsbehandling og lederskap ved våre befalsskoler, men mange av de som har gjennomgått befalsskolen har forbausende dårlig kjennskap til tillitsmanns- og ombudsmannsordningen.

Nemnda har derfor anmodet departementet om å vurdere nærmere spørsmålet om en bedre orientering om dette ved befalsskoler og tilsvarende, og har foreslått at Ombudsmannen og Nemndas medlemmer i tilfelle tar seg av denne orientering.

Et spørsmål det etter Nemndas oppfatning kan være grunn til å vurdere er tillitsmannsutvalgenes sammensetning. Arbeidet i utvalget er i dag en sak mellom sjefen og mannskaperne. Befalet for øvrig er ikke representert og har ikke noe med virksomheten å gjøre før de selv blir avdelingssjefer. Av og til kan de nok også være usikre på hva som foregår i utvalgsmøtene. Det kan være et spørsmål om ikke samarbeidet i utvalgene bør skje på en bredere basis enn tilfelle er i dag. Det kan også være et spørsmål om det ikke på en eller annen måte bør etableres et samarbeid med de samarbeidsutvalg ved statens virksomheter som nå etter hvert etableres ved de militære avdelinger. Dette er imidlertid spørsmål som bør vurderes nærmere før det gjøres forandringer i den nåværende praksis.

Det er også i år gjennomført distriktsvise tillitsmannskonferanser. Det er holdt følgende konferanser:

- Luftkommando Nord-Norge.
- Luftkommando Sør-Norge — Østlandet.
- Luftkommando Sør-Norge — Vestlandet.
- Distriktskommando Nord-Norge.
- Distriktskommando Østlandet.
- Distriktskommando Sørlandet (sammen med SKS).
- Sjøforsvarskommando Nord-Norge.

Sjøforsvarskommando Østlandet.
Sjøforsvarskommando Sørlandet (sammen med DKS).

Konferansene er lagt opp stort sett som tidligere år. Som nevnt i tidligere beretninger er det en tendens til etter hvert å legge mer vekt på behandlingen av konkrete saker. Det er også i år drøftet en lang rekke forhold hvor menneskene, ofte med tilslutning av sjefene, mener at gjeldende bestemmelser ikke er tilfredsstillende. Av de viktigste saker kan nevnes:

- Mannskapenes økonomiske forhold.
- Kantineprisene.
- Kostholdet.
- Permisjoner.
- Adgang til å gå sivilt kledd under permisjon.
- Gratis permisjonsreiser.
- Moderasjon under permisjonsreiser.
- Kostgodtgjørelse under permisjon.
- Mer personlig utstyr, lettere adgang til bytte.
- Tannbehandling.
- Lettere adgang til overføring av velferdsgrunner.
- Beskikkelse av korporaler/ledende menige.

Dette er alt sammen spørsmål som Nemnda har omtalt i tidligere beretninger. For de fleste spørsmåls vedkommende er det imidlertid ikke foretatt endringer i de gjeldende bestemmelser. Nemnda går ut fra at dette er spørsmål som nå også vil bli vurdert av velferdsutvalget.

Økonomiske forhold.

Det er i alt behandlet 21 saker. Fire saker gjelder forsørgertillegg hvor det er klaget over at tillegget enten ikke er innvilget eller er for lite. De meget strenge bestemmelser som gjelder på dette område og som Ombudsmannen redegjorde for i beretningen i fjor, skaper fortsatt vanskeligheter. En soldat som forsørget sin mor og bestemor på et mindre gårdsbruk fikk ikke forsørgertillegg fordi han var liknet i klasse 1. Det var helt på det rene at han ved sitt arbeid på gården forsørget moren og bestemoren. Gården var ikke så stor at den ga noe overskudd i tillegg til lønnet arbeidshjelp, og situasjonen ble derfor vanskelig mens sønnen avtjente sin verneplikt. Etter bestemmelsene var han imidlertid ikke berettiget til forsørgertillegg.

Det synes etter Nemndas oppfatning å være lite sammenseng mellom kravene til forsørgertillegg og tilleggets størrelse. Det kreves på den ene side at den pårørende skal ha til full forsørgelse og at soldaten skal ha klassefradrag for vedkommende. På den annen side er tillegget bare kr. 150, som ikke i noe

tilfelle vil svare til reelle utgifter til full forsørgelse av en person. Det synes å være grunn til å ta både bestemmelsene om forsørgertillegg og tilleggets størrelse opp til vurdering.

Fire saker gjaldt forskjellige spørsmål om familietillegg (hustru- og barnetillegg), bl. a. uregelmessig og for sen utbetaling. Disse saker ble løst tilfredsstillende.

Familietilleggets størrelse har i år vært gjenstand for diskusjon på de fleste tillitsmannskonferanser. Det synes i dag ikke å være tvilsomt at satsene bør vurderes. Da familietillegget ble forhøyet siste gang, i 1963, ble hele økningen lagt på barnetilleggene. Nemnda var enig i denne løsning fordi en hustru med små barn var avskåret fra å ta arbeid utenfor hjemmet og derfor utvilsomt var vanskeligst stillet. Vanligvis vil en hustru som ikke har barn fortsette i sitt arbeid. Det kan imidlertid tenkes at familien er bosatt på et sted hvor hustruen vanskelig kan skaffe seg arbeid. Det kan også tenkes tilfelle hvor boutgiftene er så store at hustruen ikke kan dekke disse av sin lønn alene. For en hustru med barn kan også de faste utgifter være så store at hun ikke vil kunne klare seg med de vanlige hustru- og barnetillegg. I slike spesielle tilfelle burde man kunne tilstå ekstraordinære tillegg. Adgangen til dette falt bort sammen med den siste forhøyelsen. Begrunnelsen var at de nye satsene som gjaldt for alle var like høye som de gamle satsene pluss det ekstraordinære tillegg det var adgang til å tilstå. Dette var nok riktig i det øyeblikk satsene ble vedtatt, men på grunn av prisstigningen ikke gyldighet i dag. Det var en svekkelse av hele stønadsordningen at denne adgang til å tilstå ekstra tillegg i særlige tilfelle falt bort. Selv om tilleggene nå skulle bli forhøyet, bør adgangen til å tilstå ekstraordinære tillegg gjeninnføres. De økonomiske forhold for mannskapene er så forskjellige at ensartede satser for alle ikke vil gi noen rettferdig løsning av deres økonomiske problemer. Et annet spørsmål som det kan være grunn til å vurdere er om ikke familietillegget bør deles opp i et tillegg til dekning av de faktiske boutgifter den enkelte har, og et generelt tillegg til mat, klær etc.

Soldatenes innkommanderingstillegg (daglønn) har også vært meget diskutert på årets tillitsmannskonferanser. Dette spørsmål er også stadig oppe til behandling i de enkelte tillitsmannsutvalg, og spørsmålet er også tatt opp under samtaler med tillitsmenn under Nemndas befaringer. Det er en alminnelig oppfatning at tillegget nå må forhøyes. Begrunnelsen er til dels kraftig prisstigning på de varer og tjenester mannskapene skal dekke

med sitt tillegg, dessuten at de gratis permisjonsreiser er skåret ned fra 2 til 1 siden tillegget ble forhøyet. Dette fører til at en vesentlig større del av tillegget brukes til reise penger enn tidligere. Tillegget ble sist forhøyet i januar 1964. Forhøyelsen den gang dekket imidlertid på langt nær prisstigningen siden forrige gang dagpengene ble forhøyet. Allerede i 1960 var prisene på de varer og tjenester mannskapene skulle bruke dagpengene til steget ca. 20 pst. Tillegget på kr. 1 i 1964 var således allere oppspist ved prisstigningen inntil 1960. Siden 1960 er prisene igjen gått ganske kraftig opp. Statistisk Sentralbyrå har for perioden 15. oktober 1960—15. november 1965 opplyst at prosentvis stigning i prisene er følgende på endel av de for soldatene mest aktuelle varer og tjenester:

Tobakk	28,9
Sigaretter	28,1
Reise penger, tog	13,8
Reise penger, trikk, buss	31,6
Skoreparasjoner	19,5
Toalettartikler	25,9
Hårklipp	63,7
Aviser, tidsskrift	26,4
Film, fremkalling, kopiering	53,2
Kino	20,5
Teater	13,5
Revyteater	46,6

Dette vil gi en gjennomsnittlig prisstigning på 30,95 pst. Dette gir ikke noe korrekt bilde statistisk sett, idet en ikke har tatt hensyn til de enkelte varegruppers betydning. At prisstigningen vil være mellom 20—25 pst. synes klart. Siden 1955 er prisene på de spesielle varer og tjenester som her er aktuelle således steget med ca. 50 pst., mens innkommanderingstillegget er økt fra kr. 4 til kr. 5 pr. dag i det samme tidsrom. Det må således være helt på det rene at soldatene er meget vanskeligere stilt i dag enn tidligere. Et annet spørsmål i denne forbindelse er innkommanderingstillegget for korporaler/ledende menige. I 1946 var tillegget for menige mannskaper kr. 1. Korporaler og ledende menige hadde et ekstratillegg på kr. 1, det dobbelte av det ordinære tillegg. I dag er de meniges tillegg kr. 5, mens ekstratillegget for korporaler (tilsvarende) er kr. 1, i alt kr. 6. Personellet finner dette ytterst urimelig, spesielt fordi korporaler og ledende menige har et langt mer ansvarsfullt og til dels mer anstrengende tjeneste enn den gang. Bl. a. blir korporaler i stor utstrekning pålagt 10 dagers ekstratjeneste i forbindelse med repetisjonsøvelsene. Ombudsmannen har fått flere henvendelser med henstilling om å få rettet opp denne skjevhet. Nemnda er enig i at det i dag

er et tydelig misforhold mellom tilleggene sett i relasjon til forholdet f. eks. i 1946. Det kan være grunn til å se nærmere på dette spørsmål.

I forbindelse med forhøyelsen av inkommanderingstillegget for menige mannskaper i 1964 ble det reist spørsmål fra tillitsmannsutvalget ved to av Forsvarets yrkesskoler om ikke elevene der også burde få nytte godt av denne forhøyelse, idet prisstigningen gjorde seg gjeldende også for dem. Ombudsmannen fant det rimelig at yrkesskoleelevenes godtgjørelse også burde reguleres, og tok saken opp med Forsvarsdepartementet. Departementet opplyste i februar 1964 at forhøyelse av inkommanderingstillegget for korporaler og menige ikke omfattet yrkesskoleelevene, men departementet ville ta opp eget forslag om forhøyelse av yrkesskoleelevenes dagpenger. Noe resultat foreligger ikke ennå. Dette henger så vidt Ombudsmannen har bragt i erfaring sammen med at Forsvarsdepartementet vil samle bestemmelsene om de økonomiske vilkår for militære aspiranter, skoleelever og kadetter i en egen del av Fredsregulativet (del III). Forslag om dette er fremmet for Lønns- og prisdepartementet.

Dette forslag kunne imidlertid ikke tas opp til behandling før revisjon av Fredsregulativets del II var ferdig behandlet. Det forhandles for tiden med befalsorganisasjonene om del II, men disse forhandlinger er så vidt Ombudsmannen vet ennå ikke tilendebragt. Det kan således ikke sies noe om når forhandlingene om del III som angår yrkesskoleelevene kan gjennomføres. Det er nå gått to år siden departementet mente det var grunnlag for forhøyelse av yrkesskoleelevenes dagpenger uten at noen forhøyelse er funnet sted, og det kan foreløpig ikke sies noe om fra hvilket tidspunkt forhøyelsen kan gjennomføres. Det er nokså forståelig at yrkesskoleelevene finner dette høyst urimelig.

I samme kjedelige situasjon er elevene ved Forsvarets gymnas. De har for øvrig på et langt tidligere tidspunkt enn yrkesskoleelevene fremmet krav om forhøyelse av godtgjørelsen i skoletiden. Krav som under hensyntagen til det som utbetales annet personell under utdanning synes høyst berettiget. Gymnas-elevene har ikke fått regulert sin lønn siden 1947. Den var den gang som i dag kr. 125 pr. måned. Forskoleelevenes lønn er i samme tidsrom forhøyet fra kr. 30 til kr. 120 pr. måned. Dette spørsmål er også koblet sammen med Fredsregulativets del III. Det er således fullstendig uvisst når dette spørsmål kan få sin avgjørelse.

Spørsmålet om trekk i mannskapenes inn-

kommanderingstillegg er utførlig omtalt i Nemndas beretning for 1963. Det er nå klare regler om hvor stor del av tillegget som kan trekkes. Hva slags gjeld som kan være grunnlag for trekk er imidlertid fortsatt uklart. Forsvarsdepartementet har tidligere opplyst at det ble arbeidet med regler på dette område, men har senere under hånden meddelt at det neppe vil bli gitt nærmere regler om dette.

Ombudsmannen har i år hatt til behandling en sak hvor det var etablert trekk for skyldig trygdeprenie fra tidligere sivil jobb. Det er hjemmel for dette i syketrygdlovens § 86, men Ombudsmannen fant det urimelig at det offentlige skulle benytte seg av denne adgang til å få dekket sitt tilgodehavende, spesielt fordi de samme myndigheter i erkjennelsen av at mannskapenes økonomiske stilling er dårlig, har henstillet til banker og andre kredittinstitusjoner om å gi utsettelse med betaling av gjeld mens vedkommende er inne til militærtjeneste. Forsvarsdepartementet tok saken opp med Rikstrygdeverket som også fant det rimelig å anbefale trygdekassene å avstå fra å få dekket sine tilgodehavender ved trekk i inkommanderingstillegget. Nemnda går ut fra at trygdekassene vil følge denne henstilling, og dermed er dette spørsmål tilfredsstillende ordnet.

Det ble i 1958 og 1961 gitt bestemmelser om utbetaling av reisepenger til mannskaper som f. eks. tjenestgjorde i staber, og som på grunn av manglende innkvarteringsmuligheter ble anmodet om å bo hjemme. Det ble i bestemmelsene ikke satt noen grense for hvor lang reise det i denne forbindelse kunne bli tale om. Spørsmålet er reist i en henvendelse til Ombudsmannen, idet en soldat med relativt lang reise bare hadde fått dekket en ubetydelig del av sine faktiske utgifter. Etter Ombudsmannens oppfatning hadde vedkommende avdeling fortolket bestemmelsene feilaktig. Forsvarsdepartementet var enig med Ombudsmannen i dette, og soldaten fikk etterbetalt i alt kr. 1 188.

Etter gjeldende bestemmelser skal mannskapene ved fremmøte og dimisjon tilståes reise fra og til sitt bosted. Tillitsmannsutvalget ved en repetisjonsavdeling på Vestlandet pekte i en henvendelse til Ombudsmannen på at dette kunne virke ytterst urimelig. Som eksempel ble nevnt fiskere som driver kystfiske og som ofte må i land i havn som ligger langt unna hjemstedet for å rekke frem til rett tid. For mange mannskaper ved denne avdeling hadde dette ført til betydelig større reiseutgifter enn det avdelingen ville dekke, fordi avdelingen bare regnet med utgiftene til og fra hjemstedet. Etter bestemmelsenes

ordlyd var avdelingens beregningsmåte riktig. I de kommentarer til bestemmelsene som er gitt ut er det imidlertid i særlige tilfelle gitt anledning til å godkjenne et annet utgangspunkt enn bostedet. Vedkommende overkommando var enig i at dette var et tilfelle hvor de faktiske reiseutgifter skulle vært dekket, og saken ble dermed ordnet tilfredsstillende.

En annen bestemmelse som angår reise til og fra tjenesten og som skaper irritasjon er bestemmelsen om at utgifter til soveplass bare dekkes når reisen nødvendiggjør 2 eller flere netters opphold på tog eller båt. Det betyr at mannskaper med f. eks. 1½ døgns reise, og som har soveplass på båt eller tog, ikke får dekket sine utgifter fullt ut. Saken ble reist av tillitsmannsutvalget ved en repetisjonsavdeling som fant bestemmelsen urimelig. Avdelingen var enig med mannskapene og tok samtidig saken opp tjenestevei.

Nå er ikke dette noe stort økonomisk spørsmål. I de tilfelle hvor soveplass ikke refunderes utbetales det en forhøyet godtgjøring for hver reisedag, som i mange tilfelle nesten dekker utgiftene til soveplass. Dette argument taler imidlertid like gjerne for at myndighetene burde dekke soveplassutgiftene i alle tilfelle. Som nevnt betyr det ikke noe særlig økonomisk, og man ville i alle fall ha oppnådd å rydde av veien et irritasjonsmoment som møter mannskapene allerede før de har påbegynt sin tjeneste.

Nemnda fant derfor grunn til å ta dette spørsmål opp med Forsvarsdepartementet. Departementet fant imidlertid ikke tilstrekkelig grunnlag til å fremme forslag til Stortinget om endring av reglene. Det ble pekt på at det ville bli en tungvint ordning med legitimasjoner etc., og at slike masseoppgjør måtte skje etter så enkle regler som mulig. Det ble videre anført at det ikke var uvanlig å foreta private reiser over en eller flere netter uten bruk av soveplass.

De økonomiske ytelser av forskjellig art mannskapene har krav på under sin militærtjeneste følger ikke den alminnelige lønns- og prisutvikling. Dette fører til at de økonomiske byrder ved militærtjenesten blir høyst ulikt fordelt på de forskjellige årsklasser. Det er fra mange holdt reist krav om at ytelsene automatisk må reguleres i takt med endringene i prisnivået. Dette er neppe så enkelt å få til. Det kan imidlertid være spørsmål om ikke de økonomiske ytelser må tas opp til vurdering med jevnere mellomrom enn tilfelle har vært hittil.

Av Ombudsmannens og Nemndas uttallige samtaler med mannskaper inne til tjeneste fremgår det helt klart at de økonomiske forhold spiller en meget stor rolle, og at be-

handlingen og avgjørelsen av disse spørsmål har stor betydning for mannskapenes innstilling til tjenesten og til Forsvaret.

Sykesaker.

Det er i år behandlet 18 saker samt 4 fra tidligere år. Åtte saker gjelder økonomiske forhold i forbindelse med sykdom/skade oppstått under militærtjenesten. Dette er en vesentlig reduksjon fra fjorårets 26 saker. I 5 av sakene var det intet å bemerke til den avgjørelse som var truffet. En sak ble løst overensstemmende med klagerens påstand, mens to saker ikke er avgjort ennå.

Fire saker gjelder tannpleien i Forsvaret. En sak gjaldt klage fra en far hvis sønn som var ferdig med militærtjeneste, hadde fått store tannlegeutgifter på grunn av skade oppstått under militærtjenesten. Saken var for lengst tatt opp med militære myndigheter, men til tross for flere purringer hadde det ikke vært mulig å få svar. Etter nærmere undersøkelse og forhandlinger lykkes det å finne frem til en løsning som klageren var tilfreds med.

En soldat tok opp spørsmålet om mulighetene for økonomisk støtte til dekning av en tannlegeregning for hans gravide hustru. Det var ingen mulighet for å hjelpe han hverken etter bestemmelsene om tannpleie eller den økonomiske sosialhjelpen. Den eneste muligheten var økonomisk støtte gjennom trygdekassen.

Det klages fortsatt over manglende tannbehandling. Det synes som om det først og fremst er personell som er vant til å stelle sine tenner som klager. Dette kan gi grunn til å vurdere nærmere den prioritering for behandling som stort sett følges i dag. Mannskapene deles etter statusoppgjøret i 3 grupper, A — B — C. A har størst behandlingsbehov, C minst. Behandlingen starter med gruppe A, man fortsetter med B mens gruppe C kommer til slutt og selvsagt dermed får minst behandling. Gruppe C vil først og fremst omfatte dem som er vant til å stelle sine tenner. At disse forlater tjenesten med tennene i dårligere stand enn ved fremmøte vil nok ofte være tilfelle. Det kan derfor være grunn til å vurdere om det ikke bør tas større hensyn til denne gruppe.

Et annet spørsmål i denne forbindelse er utnyttelsen av tannlegene, et forhold Nemnda også omtalte i beretningen i fjor. Den siste årsberetning fra Forsvarets sanitet viser en nedgang i tannlegenes ytelser til tross for en videre modernisering av utstyret. Dette er etter Forsvarets sanitets oppfatning både en uheldig og uventet utvikling. Etter de opplysninger Forsvarets sanitet har gitt,

synes det å være på det rene at det er adskillig tomgang ved tannlegekontorene. En medvirkende årsak til dette er at mannskapene uteblir, dels skulker de eller glemmer timene, dels må de delta i tjeneste som forhindrer dem i å møte til avtalt tid uten at tannlegen på forhånd får melding om det og kan innkalle en annen. Det synes å være nødvendig å få avdelingsjefene sterkere inn i bildet. Forsvarets sanitet har foreslått at det settes ned et utvalg med representanter både fra tjenestegrenene og sanitetsmyndighetene for å finne frem til en løsning av dette spørsmål.

Fire saker gjelder klager fra foreldre over at deres sønner enten ikke er blitt skikkelig undersøkt eller fått tilstrekkelig behandling. Det var ikke noe grunnlag for klagen i noen av sakene, men den ene endte med at vedkommende ble dimittert som udyktig.

I beretningen for 1964 omtalte Nemnda de endringer som hadde funnet sted når det gjaldt økonomisk støtte til mannskaper med forsørgelsesbyrde som ble dimittert på grunn av sykdom eller skade. Disse endringer førte til at dette personell ble adskillig dårligere stillet enn tidligere. Nemnda tok saken opp med Forsvarsdepartementet og foreslo at dette personell fikk utbetalt stønad som svarte til den godtgjørelse de ville ha fått om de hadde fortsatt i tjenesten. Nemnda foreslo at dette skulle gjelde i inntil et år. Forsvarets sanitet støttet Nemndas forslag. Saken er nå avgjort av Lønns- og prisdepartementet. Nemndas forslag er gjennomført, men bare for et tidsrom av inntil 3 måneder. I de tilfelle hvor det unntaksvis er ønskelig å hjelpe ikke forsørgere med en særskilt stønad, kan dette gjøres etter søknad i hvert enkelt tilfelle.

Av referatet fra et møte i tillitsmannsutvalget på et av Sjøforsvarets fartøyer, fremgikk det at fartøyets førstehjelpskasse ikke var utstyrt og begrunnelsen for dette var at det ikke var sanitetspersonell om bord. Ombudsmannen fant dette lite betryggende og tok saken opp med Sjefslegen for Sjøforsvaret. Nærmere undersøkelser viste at fartøyet på angjeldende tidspunkt var under utrustning og at nødvendig sanitetsmaterieell var tatt om bord like etter omtalte møte. Forholdet var således i orden og foranlediget ikke tiltak fra Sjefslegens side.

Sosiale saker.

Det er behandlet 6 saker hvorav 2 gjelder spørsmålet om å få sivil stilling igjen etter endt militærtjeneste. Den ene hadde vært sivilt ansatt ved et verksted i Forsvaret. Det viste seg imidlertid ved nærmere undersøkelse at det i denne sak uttrykkelig var uttalt at

arbeidsforholdet skulle være frem til vedkommende skulle begynne sin militærtjeneste. Dette ble senere også innrømmet av klagerens far.

Den andre saken ble ordnet tilfredsstillende, idet klageren fikk sin sivile stilling tilbake.

Ombudsmannen har i år fått flere henvendelser fra repetisjonssoldater som hevder å være påført ekstraordinære uforutsette utgifter på grunn av militærtjenesten og som Forsvaret må være ansvarlig for. Forholdet har imidlertid ikke i noen av sakene ligget slik an at kravet om erstatning har ført frem.

Forsvarets skolevirksomhet.

Det er behandlet 6 saker som bl. a. gjelder elevenes status, frabeordring fra skole, fordeling av elevene på spesielle linjer samt utskrift av eksamensprotokoll for elever som ikke har bestått eksamen. I sistnevnte sak klaget en elev over at han, etter å ha strøket i et fag, ikke hadde fått svar på sine henvendelser om å få en utskrift av eksamensprotokollen for de fag hvor han hadde bestått eksamen. Han mente å ha krav på dette og at det ville være av betydning for ham når han skulle søke sivile stillinger.

Det ble den 19. juli 1965 gitt generelle regler om utstedelse av vitnemål m. v. til elever som ikke fullfører eksamen. I henhold til disse bestemmelser fikk klageren utskrift av eksamensprotokollen for de fag hvor han hadde avlagt eksamen.

De øvrige saker er ikke av en slik art at det er grunn til å omtale dem i beretningen. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til de avgjørelser som var truffet.

Vervet personell.

I denne gruppe er det behandlet 6 saker. Det er tatt opp spørsmål om løsning fra vervingskontrakt, annullering av vervingstilbud, antrekk i spisesalen, vaktordningen for vervede og et par andre spørsmål som angår tjenesteforholdene. Ombudsmannen har ikke i noen av sakene hatt noe å bemerke til de avgjørelser som er truffet. Ingen av sakene er av en slik art at det er grunn til å omtale dem i beretningen.

Befalssaker.

Det er i år behandlet 53 saker reist av befall. Det er en liten økning i antall saker fra i fjor. Fordelingen på de respektive saksområder som fremgår av oppstillingen foran, er omtrent som tidligere, dog er det behandlet noen flere saker om økonomiske forhold.

En rekke saker gjelder utnevning, engasjement, beordring og oppsigelse. I de fleste av

disse sakene har det intet vært å bemerke til de avgjørelser som er truffet. I enkelte saker angående oppsigelse av engasjert befal, som ikke lenger fyller betingelsene for fortsatt engasjement, er engasjementet blitt forlenget i en kortere tid for at vedkommende skulle få anledning til å skaffe seg en sivil stilling. I enkelte saker angående fast ansettelse av personell som har vært engasjert i mange år, er det ikke truffet noen endelig avgjørelse i påvente av myndighetenes avgjørelse av betingelsen for fast ansettelse av slikt personell.

Det er også i år behandlet klager fra engasjert personell som ikke har fått fast ansettelse eller fornyelse av engasjementskontrakten på grunn av refselse eller straffedom. Forsvarsdepartementet har i slike saker stillet strenge krav til personelletsandel. I de saker Ombudsmannen har hatt til behandling har de faktiske omstendigheter vært slik at Ombudsmannen ikke har hatt noe å bemerke til de avgjørelser som er tatt.

Et spørsmål i denne forbindelse er det engasjerte personells forhold til tjenestemannsloven. Dette spørsmål vil Stortingets ombudsmann for forvaltningen vurdere nærmere.

En vernepliktig sersjant klaget over at han ikke hadde fått opprykk til vernepliktig fenrik. Det var for så vidt intet å bemerke til hans faglige kvalifikasjoner. Hans opptreden utenfor og delvis i tjenesten var imidlertid av en slik art at han var et problem for den avdeling han tjenestgjorde ved. Han ble derfor ikke ansett skikket til opprykk og ble heller ikke anbefalt gitt tjeneste etter at han var ferdig med sin plikttjeneste. Sersjanten klaget også over at han ikke var meddelt hva hans forhold utenfor tjenesten refererte seg til. Ombudsmannen fant ikke at det forelå noe grunnlag for å hevde at han ikke hadde fått tilstrekkelige opplysninger om de forhold de militære myndigheter hadde lagt vekt på ved behandlingen av saken. Både myndighetenes skriv og gjenpart av legeattesten som var sendt ham, ga klar beskjed om dette. De militære myndigheter hadde under hensyntagen til de krav man må stille til en befalingsmanns psykiske robusthet og likevekt, ikke funnet ham skikket til opprykk og var videre kommet til at han ikke burde tjenestgjøre som befalingsmann før han hadde overvunnet virkningen av sin nervøse lidelse. Når dette var på det rene, ville også spørsmålet om opprykk bli vurdert. Ombudsmannen fant intet å bemerke til avgjørelsen av spørsmålet om opprykk og fortsettelse av tjenesten ut over plikttjenesten.

Ombudsmannen har hatt til behandling en

klage fra en offiser som mot sin vilje var beordret til å gjennomgå sin forsvarsgrens stabsskole. Han hadde både skriftlig og muntlig gitt beskjed om at han ikke var interessert i å gjennomgå stabsskolen, og at han hvis beordringen ble opprettholdt ikke ville lese eller på annen måte legge noen som helst interesse for skolen for dagen. Beordringen ble imidlertid opprettholdt.

Offiserens begrunnelse for å nekte å gå stabsskolen var bl. a. at han hadde den nødvendige sivile og militære utdannelse, det forelå ikke klare retningslinjer om hvem som skulle beordres til stabsskolen, skolen syntes ikke å ha noen betydning for avansement, den ga ingen kompetanse, arbeidspresset og den psykiske påkjenning var stor, endelig hadde han en sterk motvilje mot å sette seg på skolebenken etter 15 års fravær. Offiseren ville ha rede på om beordringen var juridisk holdbar og om det kunne treffes disiplinære eller andre forføyninger mot ham fordi han ikke la den nødvendige iver og interesse for dagen.

Ombudsmannen uttalte at han ifølge vernepliktslovens § 7, jfr. § 8 kunne beordres til stabsskolen. Etter Ombudsmannens oppfatning kunne han neppe refses på grunn av manglende iver og interesse. Annerledes ville imidlertid dette stille seg om han ble pålagt spesielle oppgaver og så forsømt sine plikter. Ombudsmannen ga uttrykk for at det var vanskelig å forstå at beordringen i dette tilfelle ble opprettholdt. Under hensyntagen til at skolens kapasitet var for liten til å gi plass til de kvalifiserte offiserer som gjerne ville gå stabsskolen, syntes beordringen å være lite i samsvar med rasjonell personellpolitikk. Ombudsmannen fant dog ikke grunnlag for å ta saken opp med vedkommende overkommando.

Ombudsmannen har også i år hatt til behandling klager over tjenesteuttalelser. I et av tilfellene ble det klaget over at det i tjenesteuttalelsen var tatt med opplysninger om alkoholmisbruk som ikke var overensstemmende med det faktiske forhold.

I gjeldende bestemmelser om avgivelse av tjenesteuttalelser heter det at en slik uttalelse skal gi uttrykk for hvorledes en befalingsmann har utført sin tjeneste i et bestemt tidsrom, og ut fra dette også hvilke evner og egenskaper han bedømmes å være i besittelse av.

Det var derfor etter Ombudsmannen syn helt på det rene at det måtte være riktig å ta med opplysninger om eventuelt alkoholmisbruk. Hvorvidt dette burde vært gjort i denne sak hvor det samtidig var uttalt at alkoholmisbruket syntes å være et tilbake-

lagt stadium, måtte bero på en skjønnsmessig vurdering av hvor alvorlig misbruket hadde vært i den periode uttalelsen omfattet. Ombudsmannen fant intet grunnlag for å kritisere den skjønnsmessige vurdering i dette tilfelle.

Vedrørende formen på den del av uttalelsen som gjaldt alkoholmisbruket, fant Ombudsmannen at det forelå et berettiget grunnlag for klage. Uttalelsen var formulert slik at det syntes å være meningen å gi en begrunnelse for hvorfor vedkommende misbrukte alkohol. Det var mulig at hensikten med dette var å mildne inntrykket av uttalelsen om alkoholmisbruket. Uttalelsen kunne imidlertid gjerne oppfattes som en sjikane og slik var den oppfattet av den uttalelsen gjaldt. Bortsett fra dette var det vel også her tale om vurderinger som ikke hørte hjemme i tjenesteuttalelsen. Uttalelsen ble endret på dette punkt.

I en annen sak angående tjenesteuttalelse hadde en offiser klaget over at han ikke hadde fått noen begrunnelse for rapporterende offisers vurdering av ham. Vedkommende distriktskommando fant at han ikke hadde noe krav på å få vite begrunnelsen for vurderingen. Vedkommende offiser tok på ny saken opp og ba om å få den forelagt for Ombudsmannen om Hærens overkommando skulle være av samme mening som distriktskommandoen. Overkommandoen fant heller ikke at den offiser uttalelsen gjaldt hadde noe ubetinget krav på å få begrunnelse for rapporterende offisers uttalelse. HOK fant imidlertid at det måtte være i samsvar med Sjefen for Hærens retningslinjer om en positiv personellbehandling at vedkommende offiser fikk en muntlig forklaring.

Ombudsmannen omtalte i fjor en sak som gjaldt sersjantaspiranters plikt til å spise i befalsmessene. Et pålegg som påførte aspirantene en ikke ubetydelig økonomisk belastning som de i henhold til bestemmelsene om fritt opphold ikke hadde grunn til å regne med. Denne saken er nå løst ved at Lønns- og prisdepartementet har samtykket i at sersjantaspirantene får dekket sine merutgifter ved å spise i befalsmessene så fremt dette ikke medfører konsekvenser. Departementet har videre forutsatt at spørsmålet tas opp til ny vurdering ved Forsvarets eventuelle overtagelse av messene.

Spørsmålet om forståelsen av bestemmelsen om et personlig mekanikertillegg ble tatt opp i en klage til Ombudsmannen. I Fredsregulativets del II, protokolltilførsel 4, var det bestemt at mekanikertillegget som en personlig ordning bare kunne tilståes det befal som oppbevar tillegget den 15. juni 1962 da Fredsregulativet ble godkjent av Stortinget. Ved-

kommende befalingsmann som klaget til Ombudsmannen hadde hatt tillegget før han fikk permisjon i to år uten lønn fra 15. april 1962. Vedkommende overkommando fant at han dermed ikke hadde krav på tillegget.

Ombudsmannen fant denne forståelse av bestemmelsene tvilsom. Ombudsmannen antok at personell som hadde hatt tillegget før den 15. juni 1962 fortsatt skulle ha det, mens personell ansatt etter 15. juni 1962 ikke skulle få nevnte tillegg. I denne forbindelse kunne det ikke etter Ombudsmannen oppfatning være avgjørende om vedkommende akkurat var inne til tjeneste den 15. juni. Ombudsmannen fant grunn til å ta saken opp med Forsvarsdepartementet som igjen forela den for Lønns- og prisdepartementet. Lønns- og prisdepartementet fant ikke å kunne samtykke i at vedkommende fikk utbetalt tillegget. Ombudsmannen tok saken opp på ny og ba om en nærmere begrunnelse for avslaget. Etter fornyet overveielse fant Lønns- og prisdepartementet å kunne samtykke i at tillegget ble utbetalt.

En løytnant som var suspendert fra sin stilling på grunn av underslag klaget over at han ikke fikk utbetalt lønn i suspensasjons-tiden. Han hadde opprinnelig samtykket i at lønnen ble holdt tilbake til delvis dekning av underslaget. Han hadde avgitt uforbeholden tilståelse og regnet med at han forholdsvis hurtig ville få dom i forhørsretten. Etterforskningen trakk i langdrag, han kunne i mellomtiden ikke få noen annen stilling. Hans forutsetninger for å samtykke i at lønnen ble holdt tilbake var ikke lenger til stede og han trakk samtykket tilbake. Departementet nektet imidlertid å utbetale lønnen. Ombudsmannen fant det tvilsomt om departementet hadde anledning til dette og tok saken opp. Under behandlingen av saken ble imidlertid straffesaken avgjort, og spørsmålet var ikke lenger aktuelt.

Sivilt personell i Forsvaret.

Det er behandlet 18 saker tatt opp av sivile, en økning i forhold til i fjor. Tolv av sakene gjelder økonomiske spørsmål av forskjellig art, bl. a. pensjon, feriepenge, reisegodtgjørelse, lønn og forskjellige former for tillegg.

En vollmester som måtte slutte på grunn av invaliditet hevdet at han ikke fikk den pensjonen han hadde krav på. Han hadde tatt spørsmålet opp med myndighetene, men hadde ikke fått godskrevet som pensjonsgivende den tid han mente skulle medregnes. Dessuten var invalidepensjonen gjort om til alderspensjon, noe han hevdet var galt. Nærmere undersøkelser viste at han hadde fått godskrevet all tjeneste i staten som pensjonsgivende,

også en periode han hadde vært engasjert som sersjant uten å ha vært medlem av Pensjons-trygden for statens arbeidere. Når invalidepensjonen var gjort om til alderspensjon var dette i henhold til Loven om pensjonsordning for statens arbeidere. Det var ikke gjort noen endringer i pensjonsbeløpet.

En pensjonert kontorfullmektig hadde i de første årene etter krigen hatt en stilling som var nokså uklar, såvel lønsmessig som organisasjonsmessig. Dette hadde ført til at han hadde fått fastsatt en pensjonsansiennitet som han mente var feilaktig. Etter omfattende korrespondanse hadde de militære myndigheter gått med på å innbetale pensjonsinnskudd for 4 år. Han mente selv å ha krav på ytterligere 9 års ansiennitet. Etter en nærmere undersøkelse av saken fant Ombudsmannen ut at han hadde krav på å få godkjent ytterligere 2 år som pensjonsansiennitet, og at de militære myndigheter måtte være forpliktet til å betale innskudd i pensjonskassen for disse to årene i tillegg til det som tidligere var betalt. Denne ordning ble gjennomført.

En kantineassistent klager over at hun etter å ha sluttet i sin stilling hadde mottatt en ukvittert feriebok med innklebde merker for et mindre beløp enn det hun hadde krav på. Ved en muntlig henvendelse til Statens kantiner var det blitt opplyst at det var trukket for meget utbetalt lønn i forbindelse med et sykefravær det angivelig ikke var levert sykemelding for. En senere redegjørelse fra Statens kantiner klargjorde ikke saken, og assistenten kjente ikke til noe sykefravær uten legeattest og hadde heller ikke tidligere fått noen henvendelse om dette. Etter Ombudsmannens henvendelse til Statens kantiner ble det fremskaffet en gjenspart av den sykemelding som manglet og ferie-boken ble bragt i orden.

En snekker ansatt ved en militær avdeling hadde i noen dager utført arbeid på vedkommende avdelings hytte, og hevdet å ha krav på godtgjørelse for kost og losji etter statens regulativ for offentlige tjenestemenn. Han hadde bodd på hytten i den tiden arbeidet pågikk, var blitt forpleiet med 3 måltider pr. dag og hadde fått utbetalt en kompensasjon på kr. 5 pr. dag for det manglende 4. måltid.

Etter den gjeldende overenskomst skal kost- og losjigodtgjørelse ved slike utarbeider ordnes enten ved at arbeidsgiveren skaffer ordentlig kost og losji, eller arbeideren selv ordner med dette og får utbetalt kostgodtgjørelse og nattillegg etter gjeldende reiseregulativ for statens tjenestemenn. Det skal på forhånd avtales hvilken ordning som skal brukes.

I den forhåndsavtale som var truffet syntes det å ha gjort seg gjeldende visse misforståelser fra arbeiderens side. Det var imidlertid på det rene at arbeideren under arbeidet hadde bodd på hytten som måtte betraktes som tilfredsstillende innkvartering. Hytten var godt utstyrt. Den hadde elektrisk kjøken, WC, bad og badstue. Han var videre forpleiet med tre måltider pr. dag. Han hadde dessuten fått et tillegg på kr. 5 pr. dag som kompensasjon for det manglende 4. måltid. Etter Ombudsmannens oppfatning kunne han etter dette ikke ha krav på å få utbetalt godtgjøring etter skyssregulativets satser. Arbeiderens organisasjon var tidligere kommet til det samme resultat.

En vaskehjelp ved en av Forsvarets avdelinger ble senere ansatt som kontorassistent ved samme avdeling. Hun mistet den lønnsansiennitet hun hadde opparbeidet i sin tidligere stilling og hevdet at dette var i strid med lønnsregulativets bestemmelser. En søknad om å få beholde lønnsansienniteten var avslått av Forsvarsdepartementet, og senere henvendelser fra hennes side ble stoppet ved avdelingen med den begrunnelse at det ikke var fremkommet nye momenter i saken.

Ombudsmannen antok at lønnsregulativets § 3. 2 måtte komme til anvendelse og tok saken opp med Forsvarsdepartementet som fant grunn til å forelegge saken for Lønns- og prisdepartementet.

Lønns- og prisdepartementet uttalte at det har vært antatt at lønnsregulativets § 3 ikke uten videre kommer til anvendelse ved overgangen fra stilling som overenskomstlønnet arbeider til regulativlønnet stilling. I dette tilfelle var imidlertid lønnen som rengjøringshjelp ikke lavere enn lønnen som kontorassistent, og departementet fant å kunne avgjøre saken etter mønster av § 3 2. ledd. Kontorassistenten fikk deretter sin tidligere ansiennitet godkjent.

En eldre syerske som måtte slutte sitt arbeid ved en militær avdeling, ble tilstått billighetspensjon inntil hun var berettiget til alderspensjon etter Pensjonsordningen for statens arbeidere. Etter oppnådd pensjonsalder hørte hun intet og fikk fortsatt den noe lavere billighetspensjon inntil hun ba om Ombudsmannens bistand til å få undersøkt hvorfor hun ikke fikk full pensjon. Det var ikke begått noen feil fra Pensjonsordningens side, idet medlemmene ikke registreres før de selv gjør krav på pensjon, denne ordning er bestemt i loven. Vedkommende pensjonist var ikke oppmerksom på dette. Saken ble bragt i orden for hennes vedkommende. Da en ikke kan se bort fra at manglende kjennskap til lovens bestemmelser kan ha

ført til vanskeligheter og forsinkelser for andre pensjonister, fant Ombudsmannen grunn til å gjøre Stortingets ombudsmann for forvaltningen oppmerksom på forholdet.

Selv om den ordning at den berettigede selv må fremsette krav om pensjon eller trygd

stort sett er den vanlige etter pensjons- og trygdlovene, fant Ombudsmannen for forvaltningen grunn til å undersøke forholdet nærmere for å se hva som i tilfelle kunne gjøres.

Ombudsmannsnemndas befaringer.

Ombudsmannsnemnda har i år besøkt 18 avdelinger i løpet av 13 reisedager etter følgende program:

23.—26. mars:

Marvika orlogsstasjon.

Odderøya fort.

Lista flystasjon.

Luftforsvarets tekniske befalsskole, Kjevik.

Gimlemoen — rekruttskole for 3 mnd.

mannskaper.

Infanteriets øvingsavdeling nr. 2, Evjemoen.

31. mai—1. juni:

Haakonsvern (KNM «Stavanger», KNM

«Bergen», KNM «Haakon VII»).

Bømoen.

Tvildemoen.

12.—14. oktober:

Trøgstad batteri.

Feltartilleriets øvingsavdeling nr. 1,

Fredrikstad.

Den militære forskole og Forsvarets gymnas, Fredriksten, Halden.

Våler batteri.

6.—9. desember:

Sola flystasjon.

KNM «Harald Hårfagre».

Stavanger sjøforsvarsavsnitt.

Luftforsvarets stasjon Randaberg.

Hærens transportkorps skole- og øvingsavdeling, Vatneleiren.

Under disse befaringer har Nemnda hatt samtaler med følgende høyere militære sjefer: Sjefen for Distriktskommando Sørlandet, generalmajor H. Løken.

Sjefen for Sjøforsvarskommando Sørlandet, kommandør R. M. Sars.

Nestkommanderende ved SKV, kommandør R. Berthelsen.

Sjefen for Bømoen og Tvildemoen, oberst N. Stangeland.

Sjefen for Sola flystasjon, oberst B. Fraser.

Når det gjelder programmet for befarin-
gene, viser Nemnda til det som er sagt foran
under innledningen.

Marvika orlogsstasjon.

De menige mannskapers forlegningsrom, oppholdsrom, vaskerom og tørkerom er av bra standard. Avdelingen har ikke egen kantine, men behovet for det synes ikke i øyeblikket å være så stort. Det skal nå bygges et nytt kjøkken. Når nødvendige forandringer i den forbindelse er gjennomført, vil forlegningsforholdene være tilfredsstillende.

Under samtalen med tillitsmennene ble spørsmålet om kostpenger under permisjon og antall gratis permisjonsreiser tatt opp. Ombudsmannen redegjorde for de bestemmelse og den praksis som følges i dag. Det ble fra tillitsmennenes side hevdet at også andre enn gifte mannskaper burde ha krav på kostpenger under permisjon, og at Sjøforsvarets mannskaper med 15 mnd. tjeneste burde ha minst to gratis permisjonsreiser.

Odderøya fort.

Siden Nemndas forrige besøk er det bygget gymnastikksal med bad og garderobe og kombinert undervisnings- og kinosal. Idrettsplassen er på det nærmeste ferdig, idet det bare er endel planeringsarbeider igjen. Spisesal og kjøkken er i en dårlig forfatning. Det har lenge vært planer om nybygging. Det har vært uenighet om størrelsen på spisesalen og kjøkkenets kapasitet. Planene er imidlertid nå klare og en regner med å kunne sette i gang arbeidet i løpet av 1965. Mannskapsforlegningene er pusset opp og endel utstyr, bl. a. skap, er skiftet ut. I kjelleren er det innredet utmerkede tørkerom. Forholdene for mannskapene er stort sett bra og meget bedre enn tidligere.

Kompanibefalets kontorer er dårlige. Visse forbedringer er foretatt, men forholdene er langt fra tilfredsstillende.

Det var ikke mannskaper inne til tjeneste under Nemndas besøk. Det ble således ingen anledning til samtale med tillitsmennene.

Lista flystasjon.

Forlegningsforholdene ved stasjonen er ganske bra. Stasjonen mangler gymnastikksal, men bruker nå en hangar til dette formål. Stasjonen har svømmehall. I siste rekrutt-

skole var det en betydelig del som ikke kunne svømme. Ved rekruttskolens slutt var det bare en som ikke var svømmedyktig.

Befalets boligforhold er gode. Befalsmessens er på grunn av økonomien nedlagt. Befalet får nå mat fra mannskapsmessens og spiser i et rom ved siden av denne.

Intendanten opplyste at stasjonen nå måtte ta kjøttvarer fra Kristiansand, ca. 12 mil borte. Dette medførte store ulemper. Tidligere hadde man levering fra forbindelser i distriktet og fikk ypperlig kvalitet og god service. Kostøret holder, men det må utvises stor forsiktighet. Stasjonen har sivilt personell på kjøkkenet og anså dette som en meget stor fordel.

Tillitsmannsordningen virker godt, og stasjonssjefen karakteriserte den som meget nyttig.

Under samtalen med tillitsmennene ble det ikke reist spørsmål det er grunn til å omtale nærmere i beretningen.

Luftforsvarets tekniske befalsskole, Kjevik.

Ved skolen er tillitsmannsordningen bygget opp om skolens linjer slik at de 5 linjene alle er representert i det sentrale tillitsmannsutvalg. Under samtalen med tillitsmennene ble spørsmålet om gratis permisjonsreiser tatt opp. Belysningsforholdene på brakkeene var ikke tilfredsstillende for lekselesing. Her vil det imidlertid etter hvert bli lagt om til lyststoffrør. Tillitsmennene mente også at kostøret burde indeksreguleres, de hevdet at kostholdet ikke var så bra som tidligere. Ukens menyliste syntes imidlertid ikke å tyde på at det var noen grunn til klage med hensyn til middagsmaten. Tillitsmennene mente også at det var behov for et dimisjonstillegg.

Nemnda hadde også en samtale med to representanter for skolens instruktører som gjerne ville ha en ordning med etterutdannelse for instruktører. De hevdet også at instruktørtillegget i dag ble utbetalt etter urimelige bestemmelser. Man måtte ha minimum 12 timer pr. uke for å få tillegget. Hadde man ikke dette fikk man intet, selv om man hadde mange ganger 12 timer både uken før og uken etter.

De beste instruktørene ble satt til å utarbeide instruksjonsmateriell, men dette ble ikke regnet som instruksjon og dermed gikk de glipp av tillegget. De hevdet videre at bestemmelsene om godtgjøring under reiser til kurs var urimelige.

Forlegningsforholdene ved skolen er bra. Det bygges nå et nytt undervisningsbygg med 16 klasserom. Dette sammen med de øvrige undervisningsrom med utmerket utstyr skolen

har, gjør at undervisningsforholdene ligger meget vel til rette.

Elevforlegningene er dels tyskbygde brakker og nyere kaserner. Brakkene er i god stand. Her er det 4 manns rom med bra utstyr. I kasernene er det 6 manns rom. Spisesal og kjøkken, gymnastikksal med bad er i bra stand.

Gimlemoen.

I denne leiren er det nå forlagt et kompani «3 måneders rekrutter». Forlegningsforholdene for disse var ikke tilfredsstillende. De ville imidlertid bli flyttet over i andre og bedre brakker. Det samme gjaldt DKens hjelpemannskaper som hadde dårlige forlegningsforhold. Dette ville det nå også bli en bedring på.

3 måneders rekruttene var ellers vel fornøyd med denne måten å avtjene militærtjenesten på, selv om rekruttskolen ble i hardeste laget. Et spørsmål som ikke var løst var tannbehandling for disse rekruttene. De hadde fått beskjed om at de ikke ville få noen annen behandling enn øyeblikkelig hjelp hvor det var nødvendig.

Infanteriets øvingsavdeling nr. 2, Evjemoen.

Det er ikke bygget noe vesentlig nytt i leiren siden Nemndas forrige besøk. De tyskbygde to-etasjers brakkeene brukes fortsatt som forlegninger og er i relativt bra stand. De krever imidlertid usedvanlig mye vedlikehold for at standarden skal holdes. Kjøkken og spisesal er det også kostet mye på og forholdene her er nå bra. Gymnastikksal og bad er tilfredsstillende. Svømmebassenget er imidlertid lite og vannet blir fort forurenset. Det kan derfor ikke brukes så mye som det egentlig er behov for. Undervisningsbygget er meget bra og vil dekke behovet selv om belegget skulle bli større. Idrettsanlegget er man ikke kommet så langt med. Planene er klare og man trenger ca. kr. 100 000. Endel av arbeidet kan avdelingen selv gjøre og man håper å kunne komme igang med arbeidet i nær fremtid.

Nemnda hadde et møte med samtlige tillitsmenn, både de fra det sentrale utvalg og de fra lokale kompaniutvalg.

Tillitsmennene ville ha gjennomført moderasjonsordningen ved jernbanen slik at den gjaldt også for enveisbilletter.

Det var misnøye med kantinens åpningstider. Dette spørsmål har Ombudsmannen senere tatt opp med Statens kantiner og en bedring er gjennomført.

Tillitsmennene var fornøyd med forlegningene, men mente det var behov for dusjer i brakkeene.

Velferdstjenesten var underbemannet. Avdelingen har ikke egen undervisningsoffiser, slik at velferdsoffiseren også måtte dekke denne funksjon. Velferdsoffiseren skulle ha en assistent, men denne stillingen var ikke besatt. Velferdstjenesten gikk til tross for dette bra, men det ble et voldsomt arbeidspress på velferdsoffiseren som ikke kunne fortsette på denne måte i lengre tid. Dette er et forhold som Ombudsmannen tok opp med velferdsinspektøren og som det skulle finnes en løsning på.

Haakonsvern.

Besøket på Haakonsvern gjaldt først og fremst besøk på de fartøyer som på det tidspunkt lå ved stasjonen. For selve stasjonens vedkommende hadde Nemnda bare en samtale med nestkommanderende ved SKV, kommandør Berthelsen, om endel spørsmål som i den senere tid hadde vært oppe til diskusjon i tillitsmannsutvalgene.

KNM «Stavanger».

Nemnda ble orientert om forholdene om bord og tjenesterytmen i opptrenings- og beredskapsperioden. Enkelte mannskaper har vanskeligheter med å tilpasse seg forholdene og må sendes på land. Det kan ofte være vanskelig å skaffe erstatning, særlig for spesialutdannede mannskaper. Det hender derfor at man må nekte frabeordning av personell som burde vært sendt på land. Etter legenes oppfatning burde man være enda strengere enn tilfelle er i dag når man skulle kjenne mannskapene dyktige til sjøtjeneste.

På banjerne var det trangt om plassen. På dette fartøyet var det faste køyer og skap. Spisetjenesten skapte vanskeligheter, idet 150 mann skulle spise på kort tid på meget begrenset plass. Tillitsmennene mente at $\frac{1}{4}$ times lenger spisepause ville rette på forholdene, men dette lot seg ikke gjøre.

I byssa skulle det være 4 mann, men for tiden hadde man bare to og det var vanskelig å skaffe utdannede kokker. Kokkene klaget over at utstyret var dårlig og mangelfullt. Dette lovet nestkommanderende å få rettet på.

Det ble ikke gjennomført noe omfattende vedlikeholdsarbeid om bord, idet fartøyet skulle tas ut av tjeneste i løpet av 1966.

KNM «Bergen».

Forholdene var omtrent som om bord i «Stavanger», bortsett fra at man brukte hengekøyer. Dette gir adskillig mer plass om dagen. Det var delte meninger blant mannskapene om hva som var best, faste køyer

eller hengekøyer. Med faste køyer har mannskapene en liten plass som er «sin». Det blir imidlertid trangt på banjeren med dette system. Hengekøyer gir adskillig mer plass, men kan på den annen side forårsake ryggskader.

KNM «Haakon VII».

Her var forholdene adskillig bedre enn på de andre fartøyene. Det var fast køyeplass til alle, egen mannskapsmesse og kadettmesse, undervisningsrom og kantine. Det var lysere og triveligere og meget romsligere enn på de andre fartøyene.

Nemnda hadde som avslutning på besøket på Haakonsvern et møte med tillitsmenn fra stasjoner og fartøyer. Da det på forhånd var anmeldt en rekke spørsmål angående kantinedriften, var også avdelingssjef Pedersen ved Statens kantiner til stede. Tillitsmennene var ikke fornøyd med servicen ved den nye kantine. Av de spørsmål som ble reist kan nevnes dårlig telefonservice, for sen ekspedering i kiosken i kjelleren, for sen ekspedering i selve kantine, tungvint ordning for bestilling av varm mat, sen rydding av bordene i kantine, tungvint ordning ved innløsning av pant for flasker, for lite bord og stoler i kantine, pianoet som kantine for lengst var lovet hadde de ikke fått.

Disse og enkelte andre spørsmål ble drøftet, og avdelingssjef Pedersen lovet å se nærmere på de forhold som var tatt opp.

Av spørsmål som ellers ble drøftet kan nevnes langpermisjon og gratis hjemreise for mannskaper med 15 mnd. tjeneste, beskatning av familietillegget, husleiestønad i tillegg til familietillegget, stønad til velferdspermisjon, moderasjon på offentlige transportmidler, forhøyelse av kostøret, bedre orientering om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen.

Bømoen — Tvildemoen.

Bømoen har dels gamle norske bygninger og tyskbygde brakker. Forlegningsbrakkene som er tyskbygde er reparert, isolert og pent pusset opp. Badet er i bra stand med dusj og badstue. Kjøkkenet er relativt bra, men med umoderne utstyr. Det foreligger planer for modernisering, noe som vil koste ca. kr. 50 000. Spisesalen var nyoppusset og pen. Latrinen tilfredsstiller ikke dagens hygieniske krav. Den ligger like ved kjøkken og spisesal og tømningen byr på mange problemer. Det foreligger planer for nytt renseanlegg og klosetter, og det synes å være meget påkrevet å få disse planer gjennomført snarest mulig.

Leiren brukes som forlegning bl. a. for 3 mnd. rekrutter og synes å være bra egnet

for dette. Kompaniet hadde nettopp rykket inn ved Nemndas besøk, og hadde ikke valgt tillitsmenn ennå. Det var imidlertid valgt representanter til samtalen med Nemnda. Foruten en orientering og samtale om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen ble spørsmål om kostholdet og den daglige arbeidstid drøftet.

Tvildemoen brukes vesentlig til repetisjonsøvelser og synes å være utmerket til dette formål. Leiren er godt vedlikeholdt. Det er tyskbygde brakker som brukes til forlegninger. Disse brakkene er pent pusset opp både innvendig og utvendig. Kjøkken og spisesal er tilfredsstillende, kantinen er pen og koselig.

Nikebataljonen/Trøgstad batteri.

Batteriet har to forlegningsområder. På Havnås er forholdene nå blitt bra med pene forlegningsrom, koselig kantine og oppholdsrom og bra kjøkken og spisesal.

Under samtalen med tillitsmennene ble vaktbelastningen spesielt tatt opp til diskusjon. Dette er et spørsmål som er aktuelt ved samtlige Nikebatterier. Ombudsmannen har tatt saken opp med Luftforsvarets overkommando som ikke har ferdigbehandlet saken ennå.

På Trøgstad er også forlegningsforholdene tilfredsstillende. Det er her et lite kjøkken som får maten ferdig tilberedt fra Havnås.

Nikebataljonen/Våler batteri.

Batteriet som holder til i en relativt nybygget leir bygget spesielt for batteriet, har meget tilfredsstillende forlegningsforhold.

Under samtalen med tillitsmannsutvalget ble det bl. a. opplyst at velferdstjenesten ikke virket tilfredsstillende. Avdelingen har sjelden besøk av bataljonens velferdsoffiser. Spesielt for de sosiale saker mannskapene ville ta opp med velferdsoffiseren skapte dette vanskeligheter. Det ble opplyst at bevilgningene til velferdskonto var for små til at dette arbeidet kunne bli tilfredsstillende.

Vaktbelastningen ble drøftet. Den var i dag så hard at man ikke fikk gjennomført det bestemte antall timer hverken i fysisk trening eller i enkelte andre disipliner.

Tillitsmennene mente at orienteringen om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen var for dårlig.

Feltartilleriets øvingsavdeling nr. 1, Fredrikstad.

Denne avdeling er forlagt under nokså spesielle forhold for så vidt som den har sine etablissementer i den gamle bydel. Dette

synes imidlertid ikke å skape spesielle problemer og forholdet til byens befolkning er godt.

Forlegningsforholdene er etter overgangen til 4 inntak ganske bra. Forlegningene er gamle, men i bra stand. Kjøkkenet har fått nytt fryserom, og lageringsmulighetene for øvrig er også gode. Avdelingen har ikke gymnastikksal og dette skaper vanskeligheter for en effektiv fysisk trening.

Under samtalen med tillitsmannsutvalget ble det tatt opp en del interne spørsmål som sjefen lovet å få rettet på.

Den militære forskole og Forsvarets gymnas, Halden.

Forlegningsrommene er lyse og trivelige med bra utstyr. Gymnaselevene er forlagt med 4 mann på hvert rom. Forskoleelevene ligger flere på rommet, men kan lese lekser i skolelokalene. Kjøkken og spisesal er tilfredsstillende med egen avdeling for gymnaselevene.

Under samtalen med tillitsmannsutvalget ble det en bred diskusjon om utvalgets sammensetning. Man ble enig om en sammensetning som passet bedre for en skole som denne med både befal og menige som elever.

Gymnaselevenes lønnsforhold ble deretter drøftet. Dette spørsmål er nærmere omtalt under avsnittet «Økonomiske forhold».

Sola flystasjon.

Ved denne avdeling legges det meget stor vekt på den fysiske trening både for mannskaper og befal. Stasjonen har en god idrettsbane hvor en ny gressbane nå skal tas i bruk. I tilknytning til denne er det laget en hinderbane som også er klar til bruk. Avdelingen har fått et svømmebasseng på 10 × 5 m, 1½ m dypt. Det legges også stor vekt på at mannskapene skal lære å svømme innen de er ferdig med tjenesten.

Forholdene ligger også meget vel til rette for velferdsarbeidet ved avdelingen. En befalsmesse brukes nå som velferdsbygg og her er det plass til alle former for aktivitet på velferdssektoren.

Under møtet med tillitsmannsutvalget ble det gitt uttrykk for at hustrutilletget var for lavt. Under den diskusjon som fulgte om mannskapenes økonomiske forhold ble det uttalt at mannskapene ikke alltid var godt nok orientert om sine rettigheter. Selv om det ble gitt orientering om dette i rekruttskolen var det ikke mulig å huske alt det ble orientert om der. Det ville derfor være nyttig om det etter rekruttskolen ved den nye avdeling ble gitt orientering på ny om de viktigste spør-

mål. Stasjonssjefen lovet å vurdere hvordan dette kunne gjøres.

Forlegningsforholdene er tilfredsstillende både for flystasjonens eget personell og for Sjøforsvarets mannskaper som er forlagt ved stasjonen.

KNM «Harald Hårfagre».

Forlegningsforholdene her er nokså varierende. De nye mannskapskasernene er meget bra. De gamle brakkene må imidlertid også brukes som rekruttforlegninger og de svarer ikke til det som stort sett er vanlig standard i dag. Behovet for undervisningsrom er stort og på langt nær dekket. Kjøkken og spisesal er i bra stand. Kantine er etter ominnredningen blitt meget pen med smakfulle og solide møbler.

Under møtet med tillitsmennene ble det utenom endel lokale saker også en bred diskusjon om kantinevirksomheten. Tillitsmennene var ikke fornøyd med åpningstidene utenom rekruttskolene. Tillitsmennene mente også at prisene var høye. Som eksempel ble nevnt at 1 liters melkekartonger kostet kr. 1,40 mot ca. 90 øre i forretninger. Prisene på enkelte andre varer var også høyere enn i sivile forretninger. Tillitsmennene mente at vareutvalget kunne forenkles. Endel av de varene som ble ført ville mannskapene heller kjøpe i bransjeforretninger med større utvalg i forskjellige prisklasser. Tillitsmennene ville gjerne at kantine skulle ha et større utvalg i aviser, idet de avisene som kjøpes inn over velferdskonto på langt nær dekker behovet.

De spørsmål som ble reist angående kantinevirksomheten har Ombudsmannen senere tatt opp med Statens kantiner.

Stavanger sjøforsvarsavsnitt.

Forlegningsforholdene for mannskapene er nå blitt gode, idet en gammel to-etasjes brakke er fullstendig bygget om og modernisert. Det er innredet meget pene 6 manns rom, lyse og trivelige med pent utstyr. Den

største mangel nå er at avsnittet ikke har gymnastikksal. Den form for tjeneste disse mannskaper har gjør at det er et stort behov for regelmessig fysisk trening. En ekserseshall kan med små midler gjøres til en brukbar gymnastikksal, og Nemnda håper at de nødvendige midler kan stilles til disposisjon til dette.

Luftforsvarets stasjon, Randaberg.

Velferdstjeneste er vanskelig å få gjennomført ved en liten avdeling som denne, hvor man ikke har egen velferdsoffiser. Dette spørsmål ble derfor drøftet under samtalen med tillitsmennene. Kantinevirksomheten blir også ytterst beskjedent ved en slik avdeling.

Forlegningsforholdene var tilfredsstillende. Mannskapene ville gjerne ha en badstue, og det var håp om å få til det i forbindelse med pågående forandrings- og oppussingsarbeid i badet.

Hærens transportkorps skole- og øvingsavdeling, Vatneleiren.

Det drives ved denne avdeling en meget omfattende utdannelsesvirksomhet både for menige mannskaper og befal. Avdelingen mangler imidlertid lokaler til denne virksomhet. Endel utstyr som er viktig i opplæringsarbeidet kan derfor ikke brukes.

Når det gjelder forlegningene synes de gamle tyskbygde brakkene ikke lenger å tilfredsstillende behovet. Standarden i de dårligste brakkene som er i bruk er ikke tilfredsstillende, og de hygieniske forhold er ikke slik de bør være. Det er derfor et stort behov både for nye undervisningsrom og forlegninger.

Under samtalen med tillitsmannsutvalget hevdet tillitsmennene at kantineens åpningstider nå ikke kunne innskrenkes ytterligere. De mente også at prisene var høye. Prisene på toalettartikler lå til dels over prisene i sivile forretninger. Det ble for øvrig reist endel lokale spørsmål som sjefen lovet å løse i den utstrekning det var mulig.

Oslo i februar 1966.

Edg. Andreassen.

Rolf Hansen.

Erland Asdahl.

Kåre Hansen.

Cato Kvaal.

Ketil Jamte Einrem.

Thorbjørn Wale.